

Рассмотрено:
на заседании МО
гуманитарного цикла
Рук.МО _____
Протокол № _____
от « _____ » _____ 20__ г.

Согласовано:
Зам.дир. по КО
_____ Л.С.Межидова
Протокол № _____
от « _____ » _____ 20__ г.

Утверждаю:
Директор МБОУ «СОШ №91»
_____ М.А. Магамадова
Приказ № _____
от « _____ » _____ 20__ г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (чеченская) литература.

для обучающихся 5-9 классов

г. Грозный, 2023 год

ДОВЗИЙТАРАН КЕХАТ

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахьано хьелаш кхуллу цуьнан Iалашбаран а, кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а» предметан декъахь хьобхуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хьажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин похIмаш кхио а, коьрта гIиллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн къоман культура марзйан а.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, гIиллакхе-этикин а кхиаран тIегIа къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маъIна а девзаш, литература Iаморо шегяхь къонахчун амал кхийайой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукъараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жамIаш а, предметан чулацам а, программин хIора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал араьхарчу гIуллакхдаран план а.

Карара программа бух хилла лаьтта авторийн дешаран программаш хIитторехь а, «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет хьобхучу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархойн белхан программа хIотторехь а. Авторийн а, белхан программаш хIитточара а хьехаран материал къепе йалорехь и Iамо раж къасто а, дакъойн а, теманийн а сахьташ дIасхьадекъа а шен некъ кховдо а мега.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггаре эвсаре гIирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонахьарчу хиламийн хьелашца тарвала, иштта кхоллараллин жигараллин стимулятор а йу.

Ненан меттан литература Iаморо дIалоцу личность кхиоран процесехь коьрта меттиг, иштта Iаморо аьтто бо цуьнгахь къонахалла, гIиллакхе амал, кхоллараллин похIма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха гIо до къоначу тIаьхьене къоман исторически зераш дIакховдорехь а. Билггал йолу Iалашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллашца, пайдаэцархьама тIекхача йиш хиларца, актуале

хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а цхъаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца догӀуш ма-хиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Іаморо таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорӀан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурийн компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» курсан чулацам хъажийна бу дешархойн нохчийн литературин хъашташ кхочушдан, уьш нохчийн къоман культурина тӀекхиарехъ а, шеца иза ІалашӀарехъ а ша-тайпана эстетикин гӀирсаш хиларе терра.

Дешархошна дешар Іамор коьрта долчу декъана обьрсийн маттахъ дӀахьучу йукъардешаран учрежденешкахъ ненан мотт санна нохчийн мотт Іаморехъ, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн къоман исторех а, культурех а, ламастех а хаарш схъаэца а, довза а таро луш, иштта иза культурин ша-тайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цхъаьна эстетикин гӀуллакхдар а долу, йозанан къамелан гӀуллакхдар ду; нохчийн литература тӀехъажийна йу Іилманан агӀонхъара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхоллараллин говзарийн мотт бовзарна а, йешаран культурин йукъара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалӀаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас ша-тайпанчу маттахъ дуьйций хайтарх кхетам кхолла а, ткъа литературин мотт йукъарчу меттан шолгӀа система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахъ ойланца хӀуманан кеп хӀотто а, ассоциаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хъажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу тӀаьхьенера тӀаьхьене нохчийн, обьрсийн, дуьненан культурийн обьздангаллин а, эстетикин а ламасташ дӀакховдор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Іаморо кхочушӀан йеза рогӀера Іалашонаш:

- нохчийн литературехъ эстетикин агӀонхъара кхеташ болу гуманистически дуьненхъежам, Россин йукъара гражданинан кхетам а, къоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехъ кхиор.

- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн къоман ширачу заманера схъайогӀу культура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, культура а Іаморан кха тӀе ваккхар, къоман культурин тӀаьхьалонна йукъавалор.

- къоначу тӀаьхьенехь дӀайахначуй, карарчуй, йогӀур йолчуй заманийн уьйр ларӀан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн къоман культура ларӀарехь жобпалле хилар кхоллар;

- дукха къаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехь личностана кхиаме социализаци а, ша шагехь стогалла кхиорна обьшу интеллектуале а, кхоллараллин а таронаш кхиайар.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет тӀехьажийна роӀера хьесапаш кхочушдан:

- тӀаьхьенера тӀаьхьене историко-культурни, обздангаллин, гӀиллакхийн мехаллаш дӀакховдоран хьокъехь ненан меттан нохчийн литературин маӀӀнех кхетар;

- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уьйр къастор, нохчийн литературехь йолу къоман ша-тайпана синьобздангаллин а, материални а нохчийн къоман культурин исбаьхьаллин шорталлех кхетам кхоллар;

- Россин Федерацин кхидолчу къаьмнийн литературин контекстехь нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;

- нохчийн литературина бухе диллина культурин а, обздангаллин а маӀӀна билгалдакхар; йешначун хьокъехь мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а къамел дан хаар;

- Ӏер-дахарехь а, дешаран процессехь а нохчийн литературех пайдаэца хаар кхоллар;

- шен мукъачу хенахь йешарна ханна план хӀоттор, нохчийн маттахь шена хазахета йешаран говзарш мехала хетар къастор а, бух балор а;

- нохчийн литературин говзарш системехь йешарца дуьне довза а, дуьненахь ша дӀалоцу меттиг къасто а, адаман а, йукъараллин а йукъаметтигаллин гармонизаци латторан а хьашташ кхоллар;

- хаамийн хьостанашца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанашкара хаамашна презентаци йар а, кечӀар а.

ХЪЕХАРАН ПЛАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хӀоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукъарчу дешаран программы буха тӀехь, иза лерина йу дешаран 338 сахьтана. (5 кл. – 68 с., 6 кл. – 68 с., 7 кл. – 68 с., 8 кл. – 68 с., 9 кл. – 66 с.). Программин инвариантивни дакъош Ӏаморна лерина 296 сахьт ду. Белхан программа

вариативни декъана программа хІоттийнчу авторша хаържинчу говзаршна лерина йолу йешаран хенан резерв лаьтта 54 дешаран сахьтах.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзариьн а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш», «Кхечу къаьмнийн литература».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

5 класс

Халкъан барта кхолларалла

Нохчийн халкъан туьйранаш:

«Кхо ваша».

«Тамашийна олхазар».

«Кхо ваша а, саьрмик».

«Добьшуш хилла кІант».

«Барзо Іахарца мохк къовсар».

Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хІетал-металш.

Нохчийн йаздархойн говзарш

Литературин туьйранаш

Б. Саидов «Майра кІант Сулима» (дацдина).

М. Мусаев «ЦІен маьхьси».

С. Гацаев «Чкъоьрдиг» (дацдина).

А. Исмаилов «Бирдолаг».

XX бІешаран литература

С. Бадуев. «Зайнди».

М. Мамакаев. «Баппа».

І. Мамакаев. «Садаьржаш».

М. Сулаев. «Ламанан хи».

І. Гайсултанов. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» повесть йукъара дакъа).

А. Сулейманов. Стихотворени «Борз ю угІуш».

Х. Саракаев. «Баьпкан чкъуьйриг».

Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». («Лаьттан дай» гулар йукъара).

І. Ахмадов. «Къонахалла».

Ш. Арсанукаев. «Баьпкан юьхк».

Д. Кагерманов. «ДоттагІалла».
Х. Сатуев. «Лаьмнийн кьоналла».
Ж. Махмаев. «Буьйсанан гІулчаш».
В.-Хь. Амаев. «Малх чубаре хьобжура иза».
Дикаев М. «БІаьстенан аматаш».
Берийн журнал «Стелад»: журналан специфика, жанраш, рубрикаш,
тексташца болх бар.

XXI бешаран литература

Ш. Рашидов. «Нана-Нохчийчоь».
М. Бексултанов. «Ца кхетта хестор».
А.-Хь. Хатуев. «Нохчийн мотт».
С. Мусаев. Рассказ «Хьайбанан чам».
М. Ахмадов. «Ушурма волчохь, хьошалгІахь».

Кхечу кьаьмнийн литература

М. Лермонтов «Кавказ» (гочйнарг Сулаев М.).

6 класс

Халкьан барта кхолларалла

«Нарт-орстхойн паччахь Наураз».
«Ницкъ болу Солса».
«Гермачигара наьрташ».
«Наьрт-аьрстхой кхерор».

Нохчийн йаздархойн говзарш

І. Гайсултанов «Нийса кхиэл».
Х. Сатуев «Ломмий, цхьогаллий».
Х. Ошаев «Чайра».
І. Мамакаев. «Дагалецамаш».
Х. Сайдуллаев. «Ненан бІаьрхиш».
М. Сулаев. «КІанте».
Х. Эдилов. «Ненан безам».
А. Джунаидов «Белхи».
А. Айдамиров. «Вина мохк».
Р. Ахматова. «Ма хала ду цунах кхета».
Х. Саракаев. «Ирсе бІаьрхиш».
Ш. Арсанукаев. «Мохкбегор».
Ш. Окуев. «БІаьсте».
М. Кибиев. «Метган сий».
М. Дикаев «Сан бахам».
Ш. Рашидов. «Ломара цІе».

Э. Мамакаев. «ХЮрд».
Ж. Махмаев. «Аьржачу баьпкан юьхк».
С. Дакаев «Тамех ловзар».
М. Бексултанов. «Некьлацар».
М. Ахмадов. «Телефон».
С. Мусаев «Даймахке боьду некь» .
С. Курумова «Шовданехь» .

Кхечу къаьмнийн литература

Важа Пшавела. «Хьозалдиг».

7 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Дади-юрт».
«Нохчийн шира илли».
«Сай» (халкъан илли).

Нохчийн йаздархойн говзарш

М. Мамакаев «Даймехкан косташ».
Б. Саидов. «Вина юрт», «Деган аз».
I. Мамакаев. «Берзан бекхам».
Х. Ошаев. «Иччархо Абухьяьжа Идрисов».
А. Сулейманов. «Шуьнехь дош».
I. Гайсултанов. «Болат-ГIала йожар» (дацдина).
А. Айдамиров. «МухIажарш».
Ш. Арсанукаев «Иманах дузийта дегнаш».
М. Кибиев. «Дош».
А. Джунаидов А. «ХЮььнаш».
С. Гацаев. «Дарц».
А. Кусаев. «Амалехь диканиг».
Ш.Рашидов. «Ден весет».
М. Дикаев. «Нохчо ву со».
С. Дакаев. «Куйно хотту».
I. Шайхиев. «ЧагIо».
А. Бисултанов. «Хьайбахахь язйина байташ».
В-Хь. Амаев. «Генарчу денойн туйра».
С. Курумова. «Дохк» / (дакъа).
Ш. Окуев. «Сан хьоме Нохчийчобь».
С.-Хь. Нунуев «Юнус».
М. Бексултанов «Генара а, гергара а денош».
М. Ахмадов «Кхаа вешех туйра».

Кхечу къаьмнийн литература

А. С. Пушкин «Аьнан Гуьйре» (гочийнарг А. Сулейманов).
Альфонс Доде «Тпаьххьарлера урок».

8 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Таймин Биболатан илли».

«Эвтархойн Ахьмадах илли».

Нохчийн йаздархойн говзарш

Бадурев С. «Олдум».

М. Мамакаев. «Лаьмнийн дийцар».

М. Сулаев. «Цавевза доттагI».

А. Сулейманов. «Дог дохден це»; «Дахаран генаш».

И. Хамидов. «Да – коч, схьа – коч».

Ш. Арсанукаев. «Тимуран тур».

И. Шайхиев. «Дарцан буса».

М. Ясаев. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» (дакьа).

С. Яшуркаев. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьобкх» (йацйна).

Л. Абдулаев. «Маьлхан каш».

М. Бексултанов. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари».

А. Бисултанов. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина».

С. Гацаев. «Кавказ»; «БIаьстенца къамел».

Я. Хасбулатов. «Дош» «Стаг хилла ваьллахь хьо ара».

М. Ахмадов. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош».

Сатуев Х. «Нашха».

Кхечу къаьмнийн литература

Ладо Авалиани. «Хьаькхна буц».

9 класс

Халкъан барта кхолларалла

Турпалаллин иллеш «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан,
Адин Сурхон илли».

«Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли».

Туьйранаш, шира дийцарш, аларш.

Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда»
Кицанаш, хIетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар).

Нохчийн йаздархойн говзарш

Нохчийн литературин бухбиллархойн (йаздархойн) кхолларалла:
И.Дудаевн, М. Сальмурзаевн, И. Нажаевн, Ш. Айсхановн. Поэзига, прозига
хьажар.

- Ш. Айсханов «Мало-хало».
- С. Бадиев. «Бешто».
- Сийлахь-боккхачу Даймехкан тIамах лаьцна говзарш.
- Г. Мамакаев «Дерриге а тIамна», «Даймехкан тIом болчохь», очерк «Турпалчу танкистан доьзал».
- М. Мамакаев «И йоблхуш яц», «Киллочунна».
- М. Сулаев «Говтта», «Малх тоьлур бу».
- Х. Эдилов «Суьрте», «Кавказан аьрзу», «Темало – хьуна».
- Г. Мамакаев. «Кавказа латта», «ЙоIе», «Даге», «Сайн кIанте», поэма «Нохчийн лаьмнашкахь».
- А. Айдамиров «КIант веллачу дийнахь» (дийцар).
- М. Сулаев. «Сай»; Сох муха эр ду адам», «ДоIа», роман «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош).
- Г.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш».
- С. Гацаев. «Буьйса хаза, буьйса тийна», «БIаьсте кхечи», «ХIай, йоI, делхьа, собарде».
- Н. Музаев. «Селима дуйцу».
- С. Курумова «Жарманан некъ».
- М. Мусаев «Таймин Бийболат» (роман йукъара кийсакаш).
- Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш», «Буьйса йу беттасе».
- Х. Талхадов. «Шийла дарц цIевзинчохь», «Сан ненан маттахь ас язйо».
- Ш. Окуев «Лайн тIехь цIен зезагаш» (роман йукъара кийсакаш).
- М.-С. Гадаев «Даймехкан лобмашка», «ДоттаIашка».
- И. Эльсанов «КIайн коч».
- М. Ахмадов «Дечиган тайнигаш».
- М. Бексултанов «Сан вешин тIехьийза йоI».
- Б. Гайтукаева «Зама», «Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цIийнах йара».
- М. Айдамирова. «Лаьмнийн хIайкал» (кийсак).
- А. Ахматукаев «Машаран хIайкалш» (Айдамирова Машаран «Лаьмнийн хIайкал» романах лаьцначу статья кийсак).

Кхечу къаьмнийн литература

М.Ю. Лермонтов «Валерик» (кийсак).

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМIАШ

Коьртачу школахь «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет Iамор хьажийна ду дешархой роIера личностни а, метапредметни а, предметни жамIашка кхачарна.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМIАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программин личностни жамIаш коьртачу йукъарчу дешаран тIегIанехь

кхочушхуьлу дешаран а, кхетош-кхиоран а болх дешаран организацехь цхьаьна дIабахьарца. Болх дIабахьар кхочушдо Россин социокультурни а, синьобздангаллин а ламасталлин мехаллашца догIуш ма-хиллара. И мехаллаш йукьараллин бакьонаша кьобалыйна те а эцна, цара аьтто бо шен дуьне довзар а, ша шен кхетош-кхиор а лакхадакхарехь.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программа карайерзоран личностни жамIаш коьртачу йукьарчу дешаран теIганехь декхарийлахь ду дешархошна, дикачу мехаллах пайда а оьцуш, куьйгалла а хилла дIахIитта, шайн гIуллакхдарехь гулдина зераш шордан а, церан буха теIхь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран хьежамаш кхолла а, цу йукьахь кху декьахь а:

- **гражданалла кхетош-кхиоран:**

гражданинан декхарш а, цуьнан бакьонаш а кхочушыйн кийча хилар, бакьонаш а, машар а, кхечу адаман законан бакьонаш ларар; доьзалан, йукьарчу коьртачу дешаран программаш кхочушйечу дешаран организацин, меттигерчу йукьараллин, хьомсарчу мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакьалацар; цхьана а кепара эсктремизм, дискриминаци теIцалацар; адаман дахарехь тайп-тайпана социале институташа дIалоцу меттигах кхеташ хилар; гражданинан коьртачу бакьонех, машарх, декхарх лаьцна хьежам хилар, социале нормаш а, личностни йукьаметтигаллин бакьонаш а йовзар; коррупцина дуьхьало йан кийча хилар; тайп-тайпана гIуллакхдар нахаца цхьана дан хууш хилар, дешархойн шаьш дечу урхаллахь дакьалаца кийча хилар, гуманитарни гIуллакхаллахь (волонтералла, нахана гIо дар,) дакьа лоцуш хилар а.

- **патриотийн кхетош-кхиоран:**

дуккха а кьаьмнаш долчу йукьараллахь Россин гражданин хилар дозалла хетар, ненан мотт Iамор, Россин Федерацин а, шен кьоман а, Россин кьаьмнийн а истори, культура йовза лууш хилар, шен Даймехкан мехаллаш доккха хIума хеташ хилар: Iилманан, искусствон, спортан, технологин, теIман а, белхан а хьуьнарш мехала хетар; Россин символаш, пачхьалкхан деза денош, исторически а, Iаламан теIаьхьалонаш, памятникаш, хьомечу пачхьалкхехь дехачу кьаьмнийн ламасташ ларар. синьобздангаллин кхетош-кхиор: синмехаллаш харжа оьшучохь а, оьздангалла харжа эшар нисделлачу хьолехь а нийса харжам бар, шен леларан нийса мах хадо хаар а, нехан леларан мах хадо хаар а, харц леларшна резацахилар; личность индивидаца а, йукьараллица а маьрша, жобпалле хилар.

- **синьобздангаллин кхетош-кхиоран:**

искусствон башх-башха тайпанаш а, шен кьоман а, кхечу кьаьмнийн а ламасташна, кхоллараллина а битаме хилар, искусствон синхааме

тҀеҀаткҀамах кхеташ хилар, исбаьхҀа культура ладаме хетар, Даймехкан а, дуьненан искуствон мехаллех кхеташ хилар, этносийн культурун ламасташ а, халкҀан кхолларалла а маьҀне хетар, тайп-тайпанчу искусствошкахь шен меттиг каро хҀажар а.

- **физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, синхаамийн хҀал а кхиоран:**

дахаран мехаллех кхетар, шен могошалла ларйар, могошалла ларйеш дахар нисдар (пайде хҀума йаар, гигиена ларйар, садаҀаран а, белхан а хенан раж ларйар, спорте лелаш йа физкультура йеш хилар); вуон хҀуманаш лелор дитар (кҀаьркҀа малар, наркотикаш лелор, тонка озар), иштта кхийолу дегҀан а, синан а могошалла талхош йолу хҀуманаш целелор; кхерамазаллин бакҀонаш ларйар, иштта интернет-машанашкахь а кхерамазаллин бакҀонаш ларйар, стресс хила тарлун хҀелашна марзвалар, хийцалучу социале а, хаамийн а, Ҁаламан а хҀелашна а кийча хилар, иштта цу хҀокҀехь шен дахаран зерех пайда а обцуш, кхин дҀа а шен Ҁалашонашка дҀаэхар;

шена а, кхечарна а бехк билла сиха цавалар;

шен синхаамаш шегахь сацо хаар, кхечеран синхаамийн хҀолах кхетар;

стаг Ҁалат волуш хуьлуш хилар хаар а, шен Ҁалаташ тҀелаца хаар, уьш нисдан деза хҀажа везар.

- **кҀинхҀегаме кхетош-кхиоран:**

хҀалхахҀиттийна декҀарш кхочушдан Ҁалашонца жигара дакҀалацар (добзалехь, Ҁалин, кҀоштан йукҀардешаран дешаран организацехь), йукҀараллин а, технологически а Ҁуллакх а, болх а дҀаболо, дҀахҀотто хаар, тайп-тайпана Ҁуллакхаллин план хҀотто а, иза кхочушйан а Ҁамар, тайп-тайпана кҀинхҀегаман корматаллаш Ҁамор, корматаллин йукҀараллехь дҀатарвала, ваза.

- **экологин кхетош-кхиоран:**

йукҀараллин а, Ҁаламан а, Ҁилманийн а хааршна тҀе а тевжаш, гонахҀарчу Ҁаламан хҀокҀехь хҀалхахҀуьтту хҀесапаш кхочушдан, гонахҀарчу Ҁаламан пайдехь хин долу Ҁуллакхаш дҀадахҀа план хҀоттор, экологин культурун тҀегҀа лакхадаккхар, экологин кҀорггера проблемаш йовзар, уьш кхочушйан некҀаш лахар, гонахҀара Ҁалам бехдийр долу белхашна дуьхҀал жигара дакҀалацар, Ҁаламан, технологин, йукҀараллин йукҀарлехь зҀе латтош волу гражданинан маьҀна довзар, экологин хҀежамашна лерина Ҁуллакхаллехь жигара дакҀалацар.

- **Ҁилманан мехаллех кхетам:**

вайзаманан Илманан системехь адам а, Иалам а, йукъаралла а кхиар толлучу хьежамашна тIе а тевжаш, адаман Иаламца а, йукъараллица а йолу зIенаш а, дуьне довзаран гIирс санна меттан а, йешаран а культура карайерзор, талламаш бар Иамар, талламийн зерийн ойла йар, талламаш ша а, коллективана а йукъахь дIабахьар.

Йукъараллин а, Иаламан а хийцалучу хьелашна дешархо марзварехь кхачойеш йолу личностни жамIаш:

Доьшучара йукъараллин зераш карадерзор, шен хене хьаьжжана йукъараллехь леларан бакъонаш, норманаш, йукъараллин дахаран кепаш, тобанашкахь, йукъараллашкахь а, цу хьокъехь доьзалехь нийса леларан коьрта йукъараллин меттиг къасто хаар;

билгалдоцу хьелашкахь, кхечеран зерашна, хааршна виллина хиларца доьшучаьргахь зIе латторан хьуьнар хилар;

билгалдоцу хьелашкахь, шен компетенци тIегIа лакхадаккхаран хьуьнар кхиор, ткъа иза кхочушдалур ду практически гIуллакхехула а, цуьнца цхьаьна кхечу адамашка а хьоьжуш Иамар, церан керлачу хааршна тIекхиар;

васташ билгалдахар а, уьш вовшахьэр, керла хаарш карадерзор, цуьнца цхьаьна идейн, кхетамийн формулировка йан хаар, объектех, хиламех гипотезаш кхолла хууш хилар, шен хаарийн дефицитех кхетар, шен компетенцин тIегIа довзар, шен кхиаран план хIотто хаар;

коьртачу кхетамех, терминех, чIагIделлачу кхиаран концепци декъехь болчу кхетамех оьшург къасто хаар;

Иаламца, йукъараллин, экономикаин йукъаметтиган анализ йар, и йукъаметтигаш къастор;

гонахьарчу Иаламан бечу тIеIаткъамна чот а йеш, Иалашонашна тIекхочуш а, декхарш кхочушдеш а, шен гIуллакхийн, белхийн мах хадо хаар;

дешархошкахь стрессийн ситуацешкахь боха ца боха Иамор, хуьлучу хийцамийн а, церан тIаьхьенех нийса мах хадо Иамор, стрессийн ситуацешна дуьхьало йан йезаш хилар, стрессийн ситуацин мах хадо хаар, йуьхьарлаьцна гIуллакхашна, хьелашка хьаьжжина, корректировка йан хаар, йуьхьарлаьцначу гIуллакхехь кхиамаш ца хилахь а, воха а ца вухуш, кийча хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМИАШ

Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор:

Коьрта маьIнийн дараш:

объектийн (хиламийн) билгалйолу билгалонаш Iорайахар а, къастор;

классификацин ладам боллу билгалонаш а билгалйаха, йечу анализан жамI даран а, дустаран а. критерешна а бух бало;

хьалха хИттийнчу декхаршка хьабжжана, къастайечу факташкахь хила доГурш а, бЮостанехь дерг а билгалдаккха, тергоне эцнарш гайтийта а, хила доГурш а, бЮостанехь дерг а Юорадаккхаран критереш йало;

хьалхахЮоттийнчу декхарна оьшучу хаамийн дефедитахь къастор;

хиламаш а, процессаш а Таморехь бахьанин-талламан уьйраш къастор, дедуктивни а, индуктивни а ойланехь сецначарах пайда а оьцуш жамI дар, аналогича доГуш ойланехь сецначун жамI дар, вовшашца уьйр йолчарах гипотезийн формулировка йар;

дешаран шардаран кхочушдан шен лаамехь некъ лахар (масех вариант вовшаш йустар, уггаре гЮолехь йерг харжархьама).

Бухера талламан дараш:

довзаран талламан гIирс санна хаттарех пайдаэцар;

доГуш доллу хаттарш хИттор, шен лаамехь лобхучу хаамашна жоп лахар;

шена хетачух лаьцна гипотезин формулировка йар, шен хетачун аргументаци йалор;

ша хЮоттийнчу планаца талламаш бар, чолхе йоцу эксперимент дIаьахьар, талламан объектан башхаллаш билгалйахар, объектийн йукьара бахьанин-талламан уьйраш къастор

Таллам барехь (экспериментехь) схьахиллачу хаамийн бакьхиларх пайдэцаран мах хадор;

дIабабьхьначу талламийн хиллачу зерийн жамIийн ша формулировка йар, хиллачу жамIийн бакьхиларан мах хадоран гIирс бевзаш хилар;

процессаш, хиламаш, церан тIабьхьалонна хила тарлучу кхиаран прогноз йар, ишттачу а, царах терачу ситуацешкахь шен хетарг къасто, керлачу хьелашкахь а, контекстехь а церан кхиаран хетарг хьалха таттар;

Информацица болх бар:

хьалха хИттийна дешаран декхарш а, тIейихкина критереш а кхочушйан хьостанашкара информации, хаам лохуш тайп-тайпана некъех, гIирсех пайдаэца,

харжа, анализ йан, системизаци йан, башх-башха информацин тайпанийн, гайтаран кепийн интерпретаци йан,

цхьабьна йоГу аргументаш лаха (цхьа верси, идей бакьйеш йа харцйеш), шен лаамехь информации дIагайта йоГуш йоллу кеп харжа, чолхе йоцучу схемашца, диаграммашца, йа кхечу кепара графикаца кхочушдечу шардаран иллюстраци йан;

хьехархоша къастийнчу критерешца, йа шен лаамца формулировка йина информации тешаме хилар къасто;

информаци эвсаре дагахь латто а, системизаци йан а.

Дешаран универсале, коммуникативе дараш карадерзор:

Къамел дар: хетачух кхета а, хетачун формулировка йан, Іалашоне а, къамел даран хъелашка хъаьжжана, эмоцеш гайтар, шена хетарг барта аларца а, йозанан текташкахь а дІагайта, къамел даран невербале гІирсаш бовза, социале билгалонийн маьІнех кхетар, Іотбаккхаме хъелаш кхуллу таронаш йовза, Іотбаккхамаш кІадбан, бартбан, кхечеран Іалашонех кхеташ хила, шеца къамел дечуьнца ларам хила, обздачу кепехь шена нийса цахетачун формулировка йар, къамел дечу йукъана догІуш долу хаттарш хІиттор, шен лаамехь къамел даран формат харжа, аудиторин башхалле хъаьжжана, къамелана презентаци йан, цуьнга хъаьжжана барта а, йозанан а текстийн гайтаран материал хІоттор.

Шен лаамехь гІуллакх дІадахьар: билгал йолу проблема кхочушйеш болх ша беш а, йа тобанна йукъахь беш а гІолехь долчух кхета а, пайдаэца а, хъалха хІоттийна Іалашо кхочушйарехь тобанца кхочушйан йезаш хиларан бух бало, цхъаьна дечу гІуллакхан Іалашо тІеэца, и кхочушйан дараш тобанца билгалдаха, шайна йукъахь болх дІасхъабекъа, бартбан, процесс а, жамІаш а дийцаре дан, масех адамна хетачун йукъара маьІна даккха, куьйгалла дан кийча хила, тІедилларш кхочушдан, муьтІахь хила, цхъаьна бечу белхан дІахІоттаран план хІотто, цу балха йукъахь хІораннан меттиг къасто, белхан Іалашонаш вовшашна йукъахь, хІораннан тароне хъаьжжана, дІасхъайекъа, тобанан декъашхошца белхан Іалашонаш йийцаре йан, шен белхан дакъа кхочушдан, ша бинчу белхан мехалла къасто, белхан йуьхьца кхочушхилла долу жамІ дуста, белхан жобпалле дакъа схъаэца, тобанна хъалха жоп дала кийча хила.

Дешаран универсале, регулятиве дараш карадерзор:

Ша шен къепе хІоттор: дахаран а, дешаран а хъелашкахь нислун проблемаш къасто, сацам тІелоцуш тайп-тайпана некъаш билгалбаха, шардар кхочушдан шен лаамехь алгоритм харжа, дешаран шардар кхочушдан некъ харжа, ша кхийдайечу вариантшна аргументацеш йало, Іамочу объектх хиьначу керлачу хаарийн хъесап а деш, кхийдайечу алгоритмана корректировка йан, харжам бан, бинчу сацамна жобпалле хила.

Ша шен терго латтор: ша шена терго латторан некъаш карадерзо, ша шена мотиваци йан, хъолана богІуш боллу мах хадо, хъал хийца план кховдо, дешаран шардар кхочушдеш, халонийн контекст лара а, халонашна сема хила, хийцалучу хъелашка хъаьжжана, шен сацамна адаптаци йан, кхочушхиллачу (кхочуш ца хиллачу) жамІийн бахъанаш кхето хаа, хиллачу зерийн мах хадо, хиллачу хъолехь пайде дерг къасто, керлачу хъелашка хъаьжжана, гІуллакхаллин йукъа коррeктиваш йало, гІалаташ къасто, Іалашонан а, хъолан а жамІца богІу мах хадо.

Эмоциале интеллект: шен а, кхечеран а эмоцеш къасто а, йийца а, царна

урхалла дан, эмоцеш билгалйаха, эмоцеш хиларан бахъанин анализ йан, ша кхечу стеган метта хЮotto, кхечун бахъанех, Iалашонах кхета, эмоцеш гайтаран некъан урхалла дан.

Шех а, кхечарах а кхетар: кхечу стагах кхета, цуьнан хетачун ойла йан, гIалат вала / йала шен бакъо хила, изза бакъо кхечун йуйла хаа, ша долу хIума тергонехь латто йиш йоций хаа.

ПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

«Ненан меттан (нохчийн) литература» дешаран предметехула йолчу герггарчу белхан программа карайерзоран предметан жамIаша гайта деза:

1) кхин дIа шен кхиарехь ненан меттан литература йешаран а, Iаморан а ладамаллех кхетар; хIокху дуьнен чохь ша вовзаран а, дуьнедовзаран а гIирс санна систематически йешар оьшуш хиларан хъашташ кхоллар, адаман а, йукъараллин а йукъаметтиг тайар, массо а агIор диалог йар;

2) ненан меттан литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар;

3) культурин самоидентификаци латтор, шен къоман культурин тоьлла говзарш Iаморан буха тIехь ненан мотт Iаморан коммуникативни-эстетикин таронех кхетар;

4) шен хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оьздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

5) тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Iамо кхиор;

6) Iилманан а, гIуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Iамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар;

ЖамI: доьшуш верг кхета йешаран маьIналлех а, ладамаллех а, йешарна а марзло, тайп-тайпана говзарш йешаран зедалар хуьлу.

Нохчийн литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар

ЖамI: доьшуш верг кхеташ хуьлу нохчийн литературехь къаьста нохчийн къоман менталитет, цуьнан истори, дуьненах кхетар, литературо адаман дахаран оьшу коьрта маьIнаш довзуйтий а.

Нохчийн фольклоран а, кхечу халкъийн фольклоран а, XX бIешаран нохчийн йаздархойн, XXI бIешаран йуьххьерчу йаздархойн литературин а, Россин халкъийн литературин а Iамийнчу говзарийн коьртачу проблемах кхетар, литературин вастех кхетар, эстетически хьежам кхоллар, литературин исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш бевзаш хилар, оьздангаллехь ша къастор, Россин халкъан культурин говзарийн а, нохчийн халкъан культурин а, дуьненан кхечу къаьмнийн, дуьненан культурин а говзарш Iаморехь нохчийн меттан таронаш кIезиг цахиларх кхетар а.

ЖамI: адамийн йукъара проблемаш йовзарехь зедалар хуьлу доьшуш волчунна, нохчийн литературин меттан таронех пайдаоьцуш, и проблемаш йийца а Iема.

Литературин говзаршна анализ йан хаар, уьш муьлхачу жанрийн тайпанех йу къасто хаар, литературин говзаран теманах а, идейх а, гIиллакхе пафосах кхета а, кхолла а, турпалхойн амалш билгалйаха, цхьана йа масех говзарийн турпалш вовшашца дуьхьалхIотто, тексташна йукъара цитатех а, нохчийн меттан суртхIотторан гIирсех а пайдаоьцуш, прозийн говзарийн йа церан дакъош схьадийца хаар, ладоьгIначу а, йешначу а текстех лаьцначу хаттаршна жоп далар, тайп-тайпанчу аларийн барта монолог йан, диалог дIайахьа, нохчийн литературин шена хета мах хадор, шен хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оьздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

ЖамI: доьшуш волчунна карадоьрзу литературин говзарийн анализ йар а, интерпретаци йар а, къамелаца и дIахIотто а, шена хетачунна аргументаци йан а, шениг чекхдаккха хаа а, ша йеша леринчу литературин го къасто а.

Тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Iамо кхиор; литературин говзарийн эпохаца йолу зIенех кхетар, цо шена чукъуйлу оьздангаллин мехаллаш билгалйахар, нохчийн а, оьрсийн а литературин, культурин синьоьздангаллин мехаллашна тIаьхьа вазар/йазар а, Iамийнчу литературин говзаршна шениг (цкъацкъа) интерпретаци йар.

ЖамI: доьшуш верг Iема нохчийн литературин а, нохчийн матте гочийнчу а говзарех кхета.

Тайп-тайпана литературин жанрийн говзарш барта схьайийцарх кхетар а, Iамийнчу говзарийн тематикица йоьзна сочиненеш а, изложенеш а йазйар,

кхоллараллин цѐран белхаш а йаздар а, литературин а, культурин а теманашна рефераташ йазйар, говзаршкахь сюжетан элементаш, композици, исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гѐирсаш къастор а, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацам белларехь долчу цѐран маѐнех кхетар (филологин а гѐонхъара анализ йаран элементаш), литературин говзаран анализ йарехь литературоведчески терминологи йевзаш хилар, авторан позицех кхетар, Илманан а, гѐуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Јамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар.

ЖамІ: добшуш волчо карадерзадо, маѐна а доккхуш, диканиг къастош, йешар, текстах кхета, кхечу тайпанийн текстех къасто Јема, интеллектуальни ойла йарца йешаран хьокъехь хиллачу дуьххьарлера синхаамашка йухахьажар.

Классийн предметийн жамІаш

5 класс:

- Россин кхидолчу къаьмнийн культурешца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оздангаллин мах хадо таро лун нохчийн халкъан а, литературин а туйранийн, кицанийн проблематика билгалйаккхар, говзаршкахь Даймахках а, Јаламах а лаьцна чукъуьйлу ойланехь нохчийн къоман культурин а, оздангаллин а коьртачу мехаллех кхетар.

- Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн фольклоран а, литературин а, культурин а хазнех йуьхьанцара сингар хилар, говзаршкахь доьзалийн мехаллашкахь къаьстачу нохчийн халкъан ламастех кхетам хилар;

- нохчийн халкъан амалх а, нохчийн меттан а, къамелан а башхаллех йуьхьанцара кхетам хилар;

- гѐехьажадечу хаттарийн буха гѐехь фольклоран а, литературин а текстан маѐнин анализ йан хаарш хила; хьехархочун куьйгаллица хаттаршна жобпаш лучу форматехь историко-культурин коментареш а, шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Јама.

- проектни-талламан гѐуллакхаллин хьокъехь йуьхьанцара сингар хила, цуьнан жамІаш и дѐадовзийта а, тайп-тайпана информацин хьостанашца болха бан хаарш хила а.

6 класс:

- Кхидолчу тайп-тайпана къаьмнийн турпалаллин эпосца йолчу

диалоган контекстехь нохчийн къоман обздангаллин мах хадо таро лун нохчийн иллин (эпически эшарийн), наьрт-аьрстхойн дийцарийн, туьйранийн а, нохчийн литературин проблематика билгалйаккхар, тематикин а, проблематикин а, вастийн а тIегIанехь царна йуккъехь зIе таса;

- Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, обздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Дайможк безар», «баккхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гIиллакх-обздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллах а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила,

- тIехьяжадечу хаттарийн йа кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, хаттаршна жопаш лучу форматехь историко-культурин коментареш а, шен тексташ а кхолла, поэтически текстан анализ йан а, турпалхочун амал къасто а, хьехархочун куьйгаллица, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа йуьхьанцара говзалла хила, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

7 класс:

- нохчийн халкъан эшарийн (исторически, лирически) проблематика билгалйаккха, ша-тайпана башхаллах кхета, нохчийн халкъан обздангаллин мах хадорехь нохчийн литературин фольклоран сюжеташ а, мукьамаш билгалбаха,

Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, обздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх а Дайможк ларбарх лаьцна йолчу говзаршкахь нохчийн патриотизман бухах а, доьналлах а, баккхийчеран проблемех а, нохчийн меттан а шатайпаналлах кхетам хила;

- кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна, вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, турпалхойн васташ

дустаран форматехь историко-культурин комментарий а, шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жьопаш дала, хьехархочун куйгаллица исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

8 класс:

- нохчийн халкъан оздангаллин мах хадо таро лун тайп-тайпана жанрийн говзариин проблематика а, оздангаллин ша тайпа башхалла билгалйаккха, Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх кхетам хила, нохчичо къоман синкхетам ларбеш хиларх а, кхиаран мур хала хиларх а, нохчийн поэзин маттах а кхетам хила;

- фольклоран а, литературин а текстан оздангаллин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, йаьржина историко-культурин комментарий а, эпизодан анализ йаран форматехь шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жьопаш дала, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 класс:

- проблематика къасто а, нохчин къоман оздангаллин идеалех болу кхетам кхиорхьама тайп-тайпана жанрийн а, муьрийн а говзариин эстетически шатайпаналлах кхета, исбаьхьаллин дешан материала тIехь нохчийн къоман синкхетаман коьртачу культурин а, оздангаллин а маьIнех кхета;

- Россин къаьмнийн культурийн контекстехь нохчийн литературин а, культурин а синьоздангаллин а, культурин-оздангаллин а мехаллах кхеташ хила;

- исбаьхьаллин говзаран кепан а, чулацаман цхьаалла ойла йеш тIеэцар,

шен йешархочун ассоциацийн теглэ длахоттор, исбаьхьаллин текстан эстетически анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йаьржина историко-культурин комментареш а, тайп-тайпанчу форматехь йаран форматехь шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш дуьхьалхитто а, ша а шен цахь йеша говзарийн гуо кхолла а, исбаьхьаллин литература йешаран перспективе йолу йалашо къасто а;

- проектни-талламан г'уллакхалла кхочушдан, цуьнан жамлаш д'адовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 классан арахецархочунна хаьа:

1. Говзаран тема а, коьрта оила а, коьрта йоттабаккхам а къасто (5-6 классаш);

2. Сюжет йухайийца, фабула йаккха, йухайийцаран тайп-тайпана г'ирсех пайдаэца а (5-6 классаш), композицин башхаллаш билгалйаха а(6-7 классаш);

3. Персонажаш-турпалхойн амалийн сурт х'отто, церан дустаран башхаллаш йало (5-6 классаш), персонажийн система мах хадо (6-7 классаш);

4. Йаздархочун кхоллараллин амалца бог'у коьрта гайтаран-исбаьхьаллин г'ирсаш лаха, церан исбаьхьаллин функцеш билгалйаха (6-7 классаш), йаздархочун меттан а, хот'ан а башхаллаш къасто (8-9 классаш);

5. Исбаьхьаллин говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха (7-9 классаш);

6. Говзарийн оздангаллин-философин а, йукьараллин-исторически а, эстетически а проблематикех гар кхето (8-9 классаш);

7. Говзаршкахь исбаьхьаллин элемента къасто а, царна йукьара уьйр гучайаккха а (5-7 классаш); тайп-тайпана жанрийн литературин говзарийн анализ йан (8-9 классаш);

8. Турпалхошца а, хиламашца а йолу авторан йукьаметтиг билгалйаккха (х'ора классехь шен тег'лане хьаьжжана);

9. Коьртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца (х'ора классехь – оцу классехь йамийнчу терминех пайдаэца хаар);

10. Исбаьхьаллин говзаре йолу шен йукьаметтиг д'ахаййта; шена хетачун аргументаци йан (х'ора классехь – шен тег'лане хьаьжжана);

11. Х'иттийнчу хаттаршна шуьйра барта йа йозанан жоп дала (х'ора классехь - шен тег'лане хьаьжжана), дешаран дискуссеш д'айахьа (7-9 классаш);

12. Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин тема леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца (х'ора классехь – шен тег'лане хьаьжжана);

13. Исбаъхъаллин литературин говзарш исбаъхъа йеша, говzare йолу шен йукъаметтиг а дІа а гойтуш (5-9 классаш);

14. Дешаран хаамийн хъаърмехъ оьшург лаха хаа (7-8 классаш) энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан (8-9 классаш), библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца (хІора классехъ – шен тІегІане хъаъжжина).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

5 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Дѐан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	<p>Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» «Тамашийна олхазар». «Кхо ваша а, саьрмик». «Добьшуш хилла кIант. «Барзо Iахарца мохк кьовсар».</p> <p>Малые жанры фольклора: пословицы, загадки. Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хIетал-металш.</p> <p>Нохчийн халкъан туьйранаш. Туьйранаш кхаа тобане декъар: Iер-дахаран, тамашийна, дийнатех лаьцна туьйранаш. Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша». Тамашийнчу туьйранин элементаш. Iер-дахаран темица догIу туьйра «Тамашена олхазар». Туьйранан йукъараллин мукъамаш. Миска нах а, элан тайпанан нах а дуьхь-дуьхьалхIиттор. «Борз а, Iахар а» - дийнатех лаьцна туьйра. ХIокху тайпана туьйранашкахь персонажаш йукъахь цIейаххана персонаж цъьогал хуьлу.Цъьогал нохчийн туьйранашкахь шина агIор гойту. Цъьадолчу туьйранашкахь иза мекара, хIиллане экха, аьшпанча, хьесталург санна гахь а, ткъа кхечу туьйранашкахь - иза хьекъале, хIуманна кархдолуш тIах-аьлла дийнат ду. Ча а, Борз а, мелхо, - сонта, Iовдал, кIиллу ду.</p> <p>Дукхахьолахь, уьш цъьам-цъьамма Iехийна, кхерийна уьдуш йа дойбуш нисло. Лом а, ЦIокъбалом а туьйранашкахь уггаре нуьцкъала дийнаташ санна гойту, церан вастехь къаьста къиза Iазапхо. Цара олалла до массо а дийнаташна тIехь.</p>	11	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>Дийнатех лаьцначу туьйранашкахь аллеори йалорца гойту адамиьн кхачамбацарш. Цу меттигашкахь дийнатийн леларех пайдаоьцу адамиьн амалшкахь долу анташ, сиркхонаш Йорайохуш. Иштта йолчу говзаршкахь коьрта долчу декъана, юмор, ирони хуьлу.</p> <p>Литературин теори: фольклор, фантастикин элементаш, туьйранийн поэтика (терминаш ца йалош), туьйра жанр санна, туьйранийн тайпанаш, туьйранийн композици, дустарш, йухааларш, д'Адолор, чаккхе, туьйранийн кульминаци, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла.</p>				
Дерриг:		11	0	1	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	<p>Литературин туьйранаш:</p> <p>Саидов Б. «Майра к'ант Сулима» (дацдина). Хьанал кьинхьегам а, дикалла а, адамиьн дахарехь оцу кхетамийн маь'на, хьолахойн саьхьаралла а, мекаралла а йемалйар. Туьйранехь йолчу догдикалла а, кьинхетам а, оздангалла а хастор.</p> <p>Мусаев М.«Ц'ен маьхьси» Хьекьал мекараллел а, сонгаллел а лакхара хилар т'еч'аг'адар. Нахана даьккхинчу оьрна чу ша вужу. Цунах терра долчу оьрсийн туьйранца уьйр. Туьйранехь йолу юмор.</p> <p>Гацаев С. «Чкьоьрдиг» (дацдина).</p> <p>Халкъан васта буха т'ехь кхоьллина туьйра. Чкьоьрдигаца жоьра-бабин кьийсам -дахар дуьхьа кьийсам. Жоьра-бабин т'ехь баьккхина толам а, шена т'ехь баьккхинарг а.</p> <p>Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маь'на. Туьйранехь цакхооран а, тешаме хиларан а тема. Туьйранан цхьайолчу персонажийн шех б'обулуш хиларан амал йемалйар. Сен ницкъ, майралла, догдикалла, оздангалла, цхьогаллан х'илла, бирдолагийн шалхалла. Дикано вуо эшор.</p> <p>Литературин теори: Литературин туьйра. Халкъан туьйранах литературин туьйра къастар, фантастикин элементаш, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла, диалог, монолог, туьйранашкахь йолу оздангаллин кепаш</p>	9	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	<p>XX б'ешаран литература:</p> <p>Бадиев С. «Зайнди» (дийцар).</p> <p>Дийцарехь болу оздангаллин кхетамаш, дийцаран сюжет а, вастийн система а.</p> <p>Мамакаев М. «Баппа» (дийцар).</p>	33	1	2	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

<p>Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт. Лаха-Невре I. Мамакаевн музей чу виртуальни экскурси йар. Мамакаев I. «Садаържаш» (стихотворени). Сахилар гайтарехь йаздархочун говзалла. Сулаев М. «Ламанан хи» / « (стихотворени). Йаздархочун биографи. Жимачу а, боккхачу а Даймахке безам кхиор. Гайсултанов I. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» цѐ йолчу повеста йукъара кийсак). Теман шерийн трагеди. Нохчийн къоман исторически дӀадахнарг. Сулейманов А. «Борз йу угӀуш» / (стихотворени). Олхазаран-КӀотара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар. Шегахь нехан гӀуллакхе хьажаран гӀиллакх а, догдикалла кхиор. Саракаев Х. «Баьпкан чкъуьйриг» / (дийцар). Йалтийн тӀалам бан безаран ойла тӀечӀагӀйар. Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». «Лаьттан дай» цѐ йолчу гулар йукъара). Даймахке а, Iаламе а безам кхиор. Поэтан исбаьхьаллин говзалла. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор). Ахмадов I. «Къонахалла» / (дийцар). Кхиазхочун амал дӀахӀоттар, ша шена тӀехь толам. Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» / « (стихотворени). Вовшашца кьинхетаме хиларе кхайкхам, Iаламо лучунна а, адаман кьинхьегамна а тӀалам бар, Кагерманов Д. «ДоттагӀалла» / (дийцар). Бераллехь дуьйна кхетош-кхиор оьшуш хилар. Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени). Iалам поэтан кхетамехь а, исбаьхьаллин гайтарехь а. Махмаев Ж. «Буьйсанан гӀулчаш» / (дийцар). Беран синдуьне. Кхиазхочун кхиарехь драматически момент а, мах боцу зедалар а. Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар). Диц ца лун шераш. Махкахдахаран сингаттаме суьрташ. Беран чохьарчу дуьненан гайтаран говзалла. Дикаев М. «Баьстенан аматаш (стихотворени). Iаламан хазалла. Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а (Iалам а, кьинхьегам а хастор). Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж.</p>				
---	--	--	--	--

	Ахмадов М. «Ушурма волчоь, хьошалгӀахь» (дийцар). Шайх Мансуран йуьхьшано нохчийн исторехь дӀалоцу меттиг Турпалхочун синьобздангаллин амат. Къинхетаман а, доглазаран а тема тӀамна а, машарна а дуьхьалхӀоттор. Берий ъмарехула историн хиламаш йухаметтахӀоттор. Говзаран самукъане дӀадолор.				
2.3	XXI бешаран литература: Рашидов Ш. Стихотворени «Нана-Нохчийчоь». ТӀом дӀабаьллачул тӀаьхьа Нохчийчоь меттахӀоттор. ГӀаланаш, йарташ йухаметтахӀоттор. Республикин бахархойн сирла йахьаш. ТӀекхуьу чкъор шен къоман синмехаллашна марздар. Стихотворенин ритм синъайьаме хьал гайтаран гӀирс санна. Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар). Иаламан дуьне тӀалам беш йукъаметтиг латторан хьашт. Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт»/ (стихотворени). Адаман дахарехь ненан меттан дешан, ненан меттан къамелан хазалла. Хандешан кепийн шорталла. Ритмикин а, рифмин а башхалла. Литературин теори: ритм, рифма. Мусаев С.М. «Хьайбанан чам»/ (дийцар). Депортацехь нохчийн доьзалан халачу дахарх лаьцна дийцар. Бер доккха хилар. Берийн журнал «СтелаӀад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар.	7	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		49	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М. Лермонтов «Кавказ» (гочийнарг Сулаев М.)	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамӀдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	

8.2	Проект	2	2	0	
8.3	Контролни болх /Тестиrovани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизиrowанни контролни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

6 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Таймин Биболатан илии». «Эвтархойн Ахьмадах илии». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори. Парабевллачу илиилархоша аларехъ иллешка ладогIар. Турпалаллин иллешкахъ къоман коьрта хиламаш гайтар, оздангалла чIагIйар, коьрта персонажийн турпала белхаш хастор, къоман мостагIашца болу къийсам, халкъашна йукъара доттагIалла гайтар.	4	0		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Иллин чулацам, композици, исбаъхьаллин башхаллаш. Оьрсийн былинийн ритмикин-мукьамийн башхалла нохчийн эпосца йустар. Адамийн дахарехь иллино д'Алоцу меттиг.				
1.2	«Нарт-орстхойн паччахь Наураз» / «Ницкъ болу Солса», «Гермачигара наьрташ», «Наьрт-аьрстхой кхерор». Исторехь баьхначу наха лелийнчу г'Уллакхех, историн хиламех лаьцна дийцарш. Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукь). Наьрт-аьрстхойх лаьцна дийцарш. Халкъо наьрт-аьрстхойшца латтийна кьийсам. Латта къуьйсун къоман векалша наьрт-аьрстхойшца латтийна психологически а, хьекьале а кьийсам. Литературин теори: наьртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш.	7		1	://desharkho.ru http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		11		1	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	Гайсултанов И. «Нийса кхиэл», «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня). Йукьараллин проблематика. Бакьдерг – лекха ду харцдолчул. Догц'еначу белхахочун хьекьал а, кхетам а. Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» / (басня). Баснийн дидактикин хьажам. Баснешкахь адаман синсакхталлаш Юрайахар. И. Гайсултановн, Х. Сатуевн, И. Крыловн. баснийн цхьатералла а, белла а. Баснийн сюжет. Мораль. Аллегири. Литературин теори: баснин жанр, аллегири, мораль. Баснин персонажаш.	4		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Ошаев Х. «Чайра» (дийцар). Шен Даймакхак, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун безам. Литературин теори: литературин турпалхо. Мамакаев И. «Дагалецамаш». Поэтан Иаламе болу безам. Йог'ур йолчу хазачу заманах лаьцна ойланаш, синхаамаш. Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар. Сулаев М. «К'анте» (стихотворени). Къоман Иадаташна тешаме хила. Сий, собар, дош лардар кхиор.	6			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Сайдуллаев Х. «Ненан Б'аьрхиш» / (поэма). Дайможк ларбар – стеган деза декхар. Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. К'ентан а, ненан а доьналла.	8		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

	Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени). Дахаре, Иаламе, нене болу поэтан безам. Саракаев Хь. «Ирсе бӀаьрхиш» (дийцар). Ненан безаман ницкъ сийлахь хилар тӀечӀагӀдар. Доззалехь йолу йукъаметтигаш.				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Айдамиров А. «Вина мохк» Меската Айдамиров Абузаран цӀийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор. Даймохк дарба хиларх тешар а, ирс а, Даймохк а цхьаьнадозуш ду. Литературин теори:: эпитет, метафора, инверси.	2		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.5	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени). Иаламах самукьадалар. Шен дай баьхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор. Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» «(стихотворени). Шен махкахь бохам хиллачарна лирически турпалхо гӀоьнна ван кийча хилар.	5			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Окуев Ш. «БӀаьсте» (стихотворени). Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поэтан синхаамаш. Литературин теори:: синедерзор, инверси. Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени). Ненан меттан маьӀна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор. Дикаев М. «Сан бахам». (стихотворени). Дахаран маьӀнех а, оздангаллин мехаллах а, йуьхьшен синьоздангаллин дӀахӀоттамехь поэзин а, лиро-эпически эшарийн иллин а маьӀнех а йолу поэтан ойланаш. Литературин теори:: метафора, исбаьхьа гайтаран гӀирсаш.	7			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	Рашидов Ш. «Ломара цӀе» (стихотворени). Дайн доттагӀаллина а, ламасташна а тешаме хилар. Харжам баран бакьо. Мамакаев Э. «ХӀорд» (стихотворени). Стихотворенин философин маьӀна. Дахаран маьӀнех лаьцна лирически турпалхочун ойланаш а, синхаамаш. А. Пушкинан а “К морю” стихотвореница Э. Мамакаевн стихотворени йустар. Махмаев Ж. «Ӏаьржачу баьпкан йуьхк». Дакаев С. «ТӀамех ловзар» (стихотворени) Берийн ловзаран кепехь а тӀом цабезар. Машаре кхайкхар.	6		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.8	Бексултанов М. «Некълацар» / (дийцар). Тѣкхууъчу чкъуро ламасташ дѣтасар. Баккхийчеран а, къоначеран синъэкамалла. Къоман ламасташ лардарх а, лелорх а лаьцна къамел. Ахмадов М. «Телефон» (дийцар). Жимачу турпалхочун дахар а, дуьне а, доттагчун гю дан кийча хилар. Берийн а, баккхийчеран а йукъаметтигаллин проблема.	5			https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.9	Мусаев С. «Даймахке боьду некъ». (дийцар). Даймехкан тема. Сахьийзар. Генарчу махкахъ а шен орамаш бицбала йиш цахилар. Нехан мохк берийн бѣаьргашца. Деден а, ден а дийцарийн гюьнца ширачу замане экскурс йар, тѣкхууъчу чкъуран баккхийчаьрца йолу уьйр. Адамийн йукъара а, къаьмнийн а мехаллаш. Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог. Курумова С. «Шовданехъ». (дийцар). Халонаш эшор. Амалан къарцайалар, доьналла кхиор. Кѣнтан а, жѣалин а йукъахъ долу доттагѣалла, тешам.	6	1		https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		49	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Важа Пшавела. «Хъозалдиг». / (дийцар).	2			https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. Жамѣдаран таллар					
8.1	Сочинени	2		2	
8.2	Проект	2	2		
8.3	Контролни болх /Тестиrowани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизиrowанни контролни болх	1			
Дерриг:		6	3	4	

7 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Бабин Эсин, ворх1 вешин илли» . Ваша воцчу Сайлахин илли . «Дади-йурт». «Нохчийн шира илли». «Сай» (халкъан илли). Турпала йурт ларйарх а, халкъан бѐахойх лаьцна турпалаллин илли. Парабевлла бевзачу иллиалархоша олу иллига ладогѐар. Исторически факташ йустар. Эшаран коьрта мукъам гучабаккхар. Паччахъан заманера халачу а, сингаттамечу а дахарх лаьцна лирически эшарш. Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	6	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		6	0	0	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени).	3	0	1	https://desharkho.ru/

	Текхуьучу тIаьхьенна весет. Тяхьа-Мартана М. Мамакаевн цIийнан музей чу виртуальни экскурси йар.				http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» / (стихотворени). Б. Саидовн поэзехь граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш дIахьовдор. Ошаев Х. «Иччархо Абухьяьжа Идрисов» / (очерк). Сийлахь Даймехкан тIеман турпалхочун дагалецамаш а, бIаьхаллин хьуьнарш а.	6	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Мамакаев I. «Берзан бекхам» / (стихотворени). Нана-берзан сахьийзар а, адамийн кьизаллина бекхам бар а.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Сулейманов А.. «Шуьнехь дош» / (стихотворени). Стихотворенехь ойла айьаран мукъамаш. Нехан духьа шен са дIадала кийча волчу лирически турпалхочун васт. Стихотворенин аллегорически маьIна. Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллеги, метафора.	4	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Гайсултанов У. «Болат-гIала йожар» / (дацдина). Ширачу заманахь ламанхойн луьра дахар гайтар. Зуламхошца а, мохкдIалецархошца а халкъо латтийна кьийсам. Историн уьйр. Литературин теори: историн повестан жанр.	5	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Айдамиров А. «МухIажарш» («Йеха буйсанаш» романа йукъара кийсак). «МухIажарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а. Нохчийн литературехь Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам. Паччахьан Iедалан мекаралла, Iехийнчу мухIажаршкахь болу къаьхьа бала. Меската А. Айдамировн цIийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Теория литературы: литературин турпалхо а, символ а.	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Арсанукаев Ш. «Иманах дузийта дегнаш». Дог цIандаран некъа воккху/йоккху доIанан синан ницкъ. ТIамо беринчу махке сатийсар гайтар. Кибиев М. «Дош» (стихотворени); «Зов» (басня). Дашана гимн. Дешан маьIна: дашца сийсазвало/сийсазйало, дашца вазвало/йазйало.	4	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Баснин мораль. Хиллано эшийна моттарга.				
	Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар). Къинхетам, де доьхначунна гю дар, дикалла. Джунаидов А. «Хюьнаш»./ (дийцар). Нохчийн эвланан Гер-дахар гайтар. Къинхьегаман тема. Нохчийчоь а, баккхийчу нехан изсехь а Кавказан тЕман лараш. Баккхийчу нехан а, тЕкхуьучу тЕаьхьенан а уьйр. Литературин теори: Символ. Композици.	4	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	С. Гацаев. «Дарц»/ (стихотворени). Поэтан поэзехь адам а, Галам а. Дарц хьобкхучу йукъана йобан символически васт. А.С. Пушкинан а поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар. Литературин теори: эпически и лиричеси. Кусаев Г. «Амалехь диканиг» / (стихотворени). Къоман этнографин ламасташ. Беран дика амал кхиорехь ден-ненан меттиг.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьблинар а, биографически мукъамаш а. ТЕкхуьучу чкъурехь хила йеза оздангаллин мехаллаш. Халкъана а, Даймаккана а хьалха долу декхар. Литературин теори: автобиографин поэма.	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени). Кхечу къоман векалшца машарехь, доттагГаллехь ваха / йаха кийча а, царна эшначохь гюьнна ван / йан кийча волчу / йолчу йахь йолчу а, маьршачу а нохчичун васт. С. Дакаев. «Куйно хотту». Нохчийн дубнегарехь холхазан куйнан маьлна. Ламасташ довзар.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Шайхиев. «Чагю» (баллада). Баллада лиро-эпически жанр санна. Балладин оздангаллин пафос. Тешаме доттагГ – онда гIап. Дош делли – кхочушде. Литературин теори: балладин жанр.	2	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Бисултанов. «Хьайбахьхь йазийна байташ» (стихотворени). Бехк-гуьнахь доцуш хIаллакбинчарна гимн. Даймакка цIабьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Амаев В-Хь. «Генарчу денон туьйра» (дийцар). Дайн ламасташна тешаме хилар. Ден доттагIчо 14 шо кхаьчначу кIантана шаьлта даларан маьIна а, цул тIахьа цунна тIедужуш долу жобпалла а. Декхарна тешаме хилар. Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)/ Добзалан а, йуьхьшен кхиоран тема. Баккхийчеран а, кегийчеран а доладар. Вежаршна йукъара йукъаметтиг. Хьанала кьинхьегам. Литературин теори: турпалхо-дийцархо, Композици.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	С. Курумова. «Дохк» (кийсак). Даймехкан Iаламна а, лаьмнийн кьинхьегамхошна илии. Литературин теори:: пейзаж гайтаран исбаьхьаллин гIирсап Окуев Ш. «Сан хьоме Нохчийчоь». Даймакхе безам. Патриотизман синхаам.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар). Тешамах, декхарх лаьцна дийцар. Сийлахь Даймехкан тIеман фронта кхаа вешег хьобжу йиша. Литературин теори: психологизм (дуьххьарлера кхетамаш). Чохьара монолог. Дийцаран фольклоран мукъамаш.	3	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		56	2	4	
Дакъа 3. Кхечу кьаьмнийн литература					
3.1.	Пушкин А. С. «Iаьнан Iуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарп). Альфонс Доде «ТIаьххьарлера урок» (дийцар). Хьехархо а, дешархо а. Беран чохьара дуьне.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Раздел 8. ЖамIдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контролни болх /Тестиновани/	1	2	0	

8.4	Шеран стандартизиованни контролни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

8 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла.				
1.1.	«Таймин Биболатан илли». «Эвтархойн Ахьмадах илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори. Парабевлачу иллиалархоша аларехъ иллешка ладогIар. Турпалаллин иллешкахъ къоман коьрта хиламаш гайтар, оздангалла чIагIйар, коьрта персонажийн турпала белхаш хастор, къоман мостагIашца болу къийсам, халкъашна йукъара доттагIалла гайтар. Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш. Оьрсийн былинийн ритмикин-мукъамийн башхалла нохчийн эпосца йустар. Адамийн дахарехъ иллино дIалоцу меттиг.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	1	

Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	Бадуев С. «Олдам» (повесть). Коьртачу турпалхочух къахетаран тема. Турпалхочун чохъара сингаттам. Декачу олхазарх лаьцна дийцаран философин маъна. Дийцаран идейн чулацам белларехь цуьнан маъна.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Мамакаев М. «Лаьмнийн дийцар»; «Пондар» (стихотворени). Лирически турпалхочун синхаамаш гайтар. Сулаев М. «Цавевза доттагI»; «Органан йистехь» (стихотворени). Нохчийн къоман Iадаташ: некъан а, шовданан а тIаламе йукъаметтиг а, доладар а. Са ца лобху гIуллакхаш. Оьздангаллин декхар. Литературин теори: Композицин шатайпаналла, лирикин тематически а, жанрийн а шорталла. Пейзажан а, философин а лирика.	5	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Сулейманов А. «Дог дохден цIе» (стихотворени); «Дахаран генаш»/ (поэма). Кхерчан йовхо, хьошалла. Поэмин лирически турпалхочун Даймакхаш, ламастех, сийх, доьналлех йолу ойланаш. Лирически турпалхочун догдикалла, адаман Iеса ойланаш цIанийн лаам хилар. Шайхиев I. «Дарцан буса» (стихотворение). ДоттагIаллин, вовшийн гIо даран, зеран, тешаман тема. Фольклоран тIеIаткъам.	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Арсанукаев Ш. «Тимуран тур», (драма). Йуккъерчу бIешарийн ламанхойн дахаран Iер-дахаран башхаллаш гайтар. Къоман маршо мехала йу массо хIуманел. Къоман маршонехъа кыйсам латточу турпалхойн васташ. Кхечу махкарчу дIалецархошца къизачу кыйсаман луьра суьрташ. Теория литературы: драмин жанр.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Хамидов I. «ДIа – коч, схъа – коч» / (дийцар). Нохчийн литературехь юмор. Адаман синсакхталлаш Iорадахаран говзалла. Литературин теори: юмор, сатира.	4	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Ясаев М. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» («Хьоме йурт» повестан йукъара кийсак). Адамашна а, чIир эцаран Iадатана а йукъара ира дуьхь-дуьхьалкхетарш.	4	0	0	https://desharkho.ru/

Даймахке а, хьомечу йуърте а сатийсар. Куьйгебахийтаран мах. Литературин теори: повестан жанр.				http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Яшуркаев С. «МаьрIаж-бодан тIехь кIайн хьобкх» / (дацдина). Спецпереселенцийн луьра а, сингаттаме а денош. Кьоначу йоьIан аматехь Даймехкан васт гайтаран маьIна. Халачу хьелашкахь коьртачу турпалхочун амал дIахIотгар. Турпалхочун а, Даймехкан а кхоллабийн уьйр. Теория литературы: Метафора. Символ. Композици.	5	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Абдулаев Л. «Маьлхан каш» (поэма). Поэмехь ширачу заманан гайтар. Кхечеран синош кIелхардохуш шен са дIадалар. Шайн йуьртахойн синош уьнах лардархьама, шайн дайн кхерч дIатесначу уьнхошна гимн.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Бексултанов М. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари»/ (дийцарш). Дешархойн дахар, церан йукьаметтигаш, турпалхойн чобьхара дуьне, оьздангаллин кхетам.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Бисултанов А. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина» (стихотворени). Даймохк хестор. Машар, доьналла, майралла хастор. Халкъан илли, халкъан иллиалархо, кьонах – халкъан дахарехь церан маьIна. Гацаев С. «Кавказ» (стихотворени). Даймехкан безам гайтарехь вастийн шатайпаналла. «БIаьстенца къамел» (поэзи). Пейзажан лирика. Iаламан а, адаман уьйр. Хасбулатов Я. «Дош» /; «Стаг хилла ваьллахь хьо ара». Дешан ницкъах а, маьIнех а оьздангаллин категорех санна. Литературин теори: метафора, васт.	6	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
М. Ахмадов «Лабтта тIехь лаьмнаш а хIиттош» (повесть). Ахмадов Мусан говзарийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой. Ахмадов Мусан кхолларалле хьажар: дайн Iадаташна а, вайзаманан лехамашна а йукьара Iоттабаккхам, чолхечу дахаран галморзахаллаш, адаман йукьара эхь-бехк дIадалар, Iадаташ ларцадар, кьоман Iадаташка лерам цахилар – кьоман	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	бохам бу, йаздархочун кхайкхам: оьздангаллех ца духуш, дахаран халонех чекхдовлар. «Лаьтта тӀехь лаьмнаш а хӀиттош» цӀе йолчу повестан чулацам а, исбаьхьаллин башхаллаш а. Ахмадов Мусан прозин исбаьхьаллин башхаллаш. Литературин теори: повестан жанр, символ.				
	Сатуев Х. «Нашха» (поэма). XX Бешаран йуххьехь Нохчийчуьра исторически хиламаш. Деникинцашца кьийсам латтош вовшийн гӀо дар а, турпалалла а. Литературин теори: повесть, символ.	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Классал араьхара дешар.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		55	2	4	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Ладо Авалиани. «Хьаькхна буц». Машар а, адамалла а, адамийн дахарехь церан мах а. Багратионан кьонахалла, нохчийн тӀемалоша лелийна сийлахь гӀиллакх.	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		3	0	0	
Дакъа 8. Жамдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контролни болх /Тестиrovани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизироваьни контролни болх	1	0	0	

Дерриг:	6	2	4	
Программица сахътийн барам	68			

9 КЛАСС (66 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	Турпалаллин иллеш «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли». «Аьккхийн Жанхотан илли». «Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли». Туьйранаш «ЧингIаз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а». Шира дийцарш, аларш. Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш, хIетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар).	10	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	0	1	

Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	1. Дудаев, М. Сальмурзаев, А. Нажаев, Ш. Айсханов нохчийн литературин бухбиллархой - йаздархойн кхолларалла. Поэзига, прозига хъажар.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Айсханов Ш. «Мало-хало (дийцар). Къинхъегам малонна дуьхь-дуьхьалхГоттор. Хъанал къахъегар кхиор а, Йер-дахаран ойла йар. Литературин теори: беламе дийцаран жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	С. Бадугев. «Бешто» (повесть). Йукъараллин Йер-дахар а, ГИллакхаш а. Ирча кхоллам. Повестан оьдангаллин аспект. Хъарам-хъанал ца къастош хъал-бахам гулдар Йорадакхар. Литературин теори: повестан жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Мамакаев I. «Дерриге а Гамна»; «Даймехкан Гюм болчохъ» (стихотворенеш); «Турпалчу танкистан доьзал» (очерк). Мамакаев М. «И йоблхуш яц»; «Киллочунна» (стихотворенеш). Сулаев М. «Говтта»; «Малх тоьлур бу» (стихотворенеш); Эдилов Х. «Суьрте»; «Кавказан аьрзу»; «Темало – хьуна» (стихотворенеш). Гадаев М. «Даймехкан лобмашка»; «ДоттагIашка». Турпалалла. ДоттагIалла. Мамакаев I. «Кавказан латта»; «ЙоIе»; «Даге»; «Сайн кIанте» (стихотворенеш); «Нохчийн лаьмнашкахъ» (поэма). Поэтан кхоллараллехъ Даймехкан а, хьомечу Iаламан а васташ. Лирически турпалхочун Даймахке болу безам, цуьнан дахаран Iалашо - иза халкъе болу чIогIа безам, цунна гIуллакх дар. Йукъараллин дахарехъ а, поэзин дIахIоттамехъ поэтан Iалашо, «Нохчийн лаьмнашкахъ» поэма йешар а, йийцаре йар а. Персонажийн синцIеналла. Къоман ламасташ лелор а, коьртачу персонажийн бохаме кхоллам. ДогцIеначу безамна а, халкъан чIирьэцаран къызачу Iадатана а йукъара контраст. «Кегийчу нехан декъазчу безаман трагизм муьлхарниг йу» бохучу хаттарна жоп лахар. Поэмехъ лирически а, трагически а дерг. Стихан а, меттан а башхаллаш. Литературин теори: лирически а, эпически а поэма.	16	1	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.5	<p>М. Сулаев. «Сай»; «Сох муха эр ду адам»; «ДоIа» (стихотворенеш), «Лаьмнаша ца дицдо» (романа йукъара дакъош). 1940-1960 шерашкахь, къоман дахаран уггар халачу муьрашкахь адамийн кхолламаш. Дена а, йоьIаршна а йукъара йукъаметтигаш. Къоман ламасташ лардар а, керлачу Iадаташца даха лаар а. Товсолтан кхолламан трагизм. Романан коьртачу персонажийн кхолламашкахь сингаттаме мукъамаш.</p> <p>Литературин теори: романан жанр.</p>	7	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	<p>Хамидов I.-Хь. «Лийрбоцурш. / (стихашкахь драма).</p> <p>Фашистийн мехкашдIалецархошна дуюьхал кьийсам латтош, Даймохк ларбан дIахIиттинчу советски салтийн турпалалла а, доьналла а. Тайп-тайпана къаьмнийн векалша йукъахь -советски салташна йукъахь долу доттаIалла. Драмин васташ кхолларан гIирсаш. Драмехь мостагIчун амат. Советски тIемалойн а, мостагIийн а васташ кхолларехь драматурган говзалла.</p> <p>Литературин теори: драмин жанр.</p>	5	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	<p>Гацаев С. «Буйса хаза, буйса тийна»; «БIаьсте кхечи»; «ХIай, йоI, делхьа, собарде» (стихотворенеш). Пейзажан лирика. Адамах а, Iаламах а лаьцна поэтан ойланаш. Адаман са а, Iаламан дуьне а. Лирически турпалхочун синан хьал гойту Iаламан суьрташ. Хиламан хIора мIаьргонан хазалла гайтарехь поэтан говзалла.</p>	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	<p>Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш». Йуьхьшен кхолларехь халкъан поэзин меттиг, чохьарчу дуьненна а, оздангаллин хьежамашна а бен тIеIаткъам.</p> <p>Литературин теори: Литературехь фольклоран ламасташ.</p> <p>«Буйса йу беттасе». Буйсанан Iаламан хазалла. Пейзажан лирика.</p>	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Талхадов Х. «Шийла дарц цIевзинчохь». Майраллех, доьналлех, нийсо лахарх, дахаре болчу безамах лаьцна. Литературин теори: эпитет, символ. «Сан ненан маттахь ас йазйо».</p> <p>Ненан мотт хааран а, ларбаран а ладамалла, цуьнга болу безам.</p>	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.9	<p>Гайтукаева Б.«Зама», («Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цIийнах йара»). ТIебогIучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а. Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.</p>	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Дерриг:		48	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М.Ю. Лермонтов «Валерик» (поэма). Тюм а, машар а. Тюм цабезар.	2		0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. Жамдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контролни болх /Тестиrowани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизиrowанни контролни болх	1			
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		66			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

5 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (11 с. + 1 с.)					
1.	Халкъан барта кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
2.	Нохчийн халкъан туьйра «Тамашийна олхазар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
3.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша»	1	0	0		www.urok95.ru.
4.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» тIечIагIдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
5.	Нохчийн халкъан туьйра «Барзо Iахарца мохк къовсар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
6.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша а, саьрмик»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
7.	Нохчийн халкъан туьйра «Добьшуш хилла кIант»	1	0	0		www.urok95.ru.
8.	Нохчийн халкъан туьйра «Добьшуш хилла кIант» тIечIагIдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
9.	Классал араьхара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
10.	Фольклоран кегий жанраш: кичанаш	1	0	0		www.urok95.ru.
11.	Фольклоран кегий жанраш: хIетал-металш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
12.	Проект	1	0	1		https://desharkho.ru/

	Нохчийн йаздархойн говзарш Литературин туьйранаш (9 с.+1 с.)					
13.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима».	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
14.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Туьйранан турпалхой	1	0	0		www.urok95.ru .
15.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Сулимин хьуьнарш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16.	Мусаев М. «Цен маьхьси» – дийнатех лаьцна туьйра. Лобман овра	1	0	0		https://desharkho.ru/
17.	Мусаев М. «Цен маьхьси» туьйра. Бекхам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
18.	Гацаев С. «Чкьобрдиг» туьйра. Коьрта турпалхо	1	0	0		www.urok95.ru .
19.	Гацаев С. «Чкьобрдиг» туьйра. Чкьобрдиган толамаш.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
20.	Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маьІна	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	<i>Классал араьхьара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
22.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	XX бешаран литература – (33 с.+ 3 с.)					
23.	Бадиев С.С. дахар, кхолларалла. «Зайнди» дийцар. Турпалхойн васташ	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Бадиев С.С. «Зайнди» дийцар. Коьрта маьІна	1	0	0		www.urok95.ru .
25.	Мамакаев М.А. дахар, кхолларалла. «Баппа» дийцар. Ши некъахо	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
26.	Мамакаев М.А. «Баппа» дийцар. Нийсо харционал толар.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

27.	Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт.	1	0	0		https://desharkho.ru/
28.	Эхшеран тест	1	1	0		www.urok95.ru .
29.	Мамакаев I.Ш. дахар, кхолларалла. «Садаържаш» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
30.	I. Мамакаевн музей (виртуальни экскурси)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
31.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ламанан хи» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
32.	Гайсултанов I.Э. дахар, кхолларалла. «Кегий йийсарш» – повестан дакъа. Ши доттагI	1	0	0		www.urok95.ru .
33.	Гайсултанов I.Э. «Кегий йийсарш». Iалин кхоллам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
34.	Олхазаран-Кюотара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
35.	Сулейманов Ахьмадан «Борз йу угIуш» стихотворени.	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	Саракаев Хь. «Баьпкан чкъуьйриг» дийцар	1	0	0		www.urok95.ru .
37.	«Баьпкан чкъуьйриг» дийцарх лаьцна.	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
38.	Проект	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
39.	Классал араьхара дешар	1	0	0		www.urok95.ru .
40.	Ахмадов I. «Кьонахалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
41.	Ахмадов I. «Кьонахалла» (дийцар). Кхиазхочун амал дIахIотгар, ша шена тIехь толам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
42.	Дийцар, суртхIоттор, оьлайар	1	0	0		https://desharkho.ru/
43.	Арсанукаев III. «Баьпкан йуьхк» (стихотворени)	1	0	0		www.urok95.ru .
44.	Кагерманов Д. «ДоттагIалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/

45.	Кагерманов Д. «ДоттаГалла» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
46.	Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре» стихотворени. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор)	1	0	0		https://desharkho.ru/
47.	Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
48.	Махмаев Ж. «Буйсанан гIулчаш» (дийцар). Беран синдуьне	1	0	0		www.urok95.ru.
49.	Махмаев Ж. «Буйсанан гIулчаш» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
50.	Рашидов Ш. стихотворени «Нана-Нохчийчохь»	1	0	0		www.urok95.ru.
51.	Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
52.	Хатуев Iабдул-Хьамидан «Аьрзунан илли» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
53.	Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
54.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
55.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар). Беран чохьарчу дуьненан гайтаран говзалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
56.	Дикаев М. «БIаьстенан аматаш (стихотворени). Iаламан хазалла	1	0	0		www.urok95.ru.
57.	Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
58.	Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
59.	Сочинени	1	0	1		https://desharkho.ru/
60.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь» (дийцар)	1	0	0		www.urok95.ru.
61.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/

62.	Берийн журнал «СтелаГад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	XXI бешаран литература – (7 с.+1 с.)					
63.	Мусаев С.М. «Хъайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Мусаев С.М. «Хъайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		www. urok95/ru.
65.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.)	1	0	0		www. urok95/ru.
68.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.). ЖамГдаран урок	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

6 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (7 с. +1 с.)					
1.	«Таймин Биболатан илли»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
2.	«Таймин Биболатан илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладалан истори	1	0	0		www. desharkho.ru
3.	«Эвтархойн Ахьмадах илли»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
4.	«Эвтархойн Ахьмадах илли». Иллин чулацам, композици, исбаьхъаллин башхаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

5.	«Наьрт-аьрстхойн паччахь Наураз»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
6.	«Ницкъ болу Солса»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
7.	«Гермачигара наьрташ»	1	0	0		https://desharkho.ru/
8.	«Наьрт-аьрстхой кхерор» дийцарш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
9.	Наьрт-аьрстхойх лаьцна дийцарш	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
11.	Литературин теори: наьртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
12.	Проект	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (54 с. + 5 с.)					
13.	Гайсултанов I. «Нийса кхиэл»	1	0	0		https://desharkho.ru/
14.	Гайсултанов I. «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
15.	Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» (басня)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16.	I. Гайсултановн, Х. Сатуевн, И. Крыловн баснех лаьцна. Мораль. Аллегори.	1	0	0		https://desharkho.ru/
17.	Сочинени	1	0	1		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
18.	Классал арахьара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
19.	Ошаев Х. «Чайра» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
20.	Шен Даймахках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун синхаамаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
21.	Мамакаев I. «Дагалецамаш» Поэтан Iаламе болу безам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
22.	Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар	1	0	0		https://desharkho.ru/
23.	Сайдуллаев Х. «Ненан Ёаьрхиш» (поэма)	1	0	0		https://desharkho.ru/

24.	Даймохк ларбар – стеган деза декхар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
25.	Сулаев М.«КІанте» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
26.	Классал арахъара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
27.	Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КІентан а, ненан а доьналла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
28.	Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени) Дахаре, Іаламе, нене болу поэтан безам	1	0	0		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus
29.	Айдамиров А. «Вина мохк»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
30	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
31	Саракаев Хъ. «Ирсе Ёаьрхиш» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
32	Ненан безаман ницкъ сийлахъ хилар гІечІагІдар	1	0	0		https://desharkho.ru/
33.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
34.	Тестировани	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
35.	Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
37.	Проект	1	0	1		https://desharkho.ru/
38.	Литературин теори: эпитет, метафора, инверси	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
39.	Классал арахъара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
40.	Іаламах самукъадалар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
41.	Шен дай баьхначу латгах воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
42.	Шен махкахъ бохам хиллачарна лирически турпалхо гІоьнна ван кийча хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
43.	Окуев Ш. «Ёаьсте» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

44.	Даймехкан суърташ. Даймахкаца боъзна поэтан синхаамаш . Литературин теори: синедерзор, инверси	1	0	0		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
45.	Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
46.	Ненан меттан маъІна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор	1	0	0		https://desharkho.ru/
47.	Дикаев М. «Сан бахам» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
48.	Литературин теори: метафора, исбаъхъа гайтаран гІирсаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
49.	Рашидов Ш. «Ломара цІе» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
50.	Мамакаев Э. «ХІорд» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
51.	Стихотворенин философин маъІна	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
52.	«К морю» стихотвореница Э. Мамакаевн стихотворени йустар	1	0	0		https://desharkho.ru/
53.	Махмаев Ж. «Іаържачу баъпкан йуъхк»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
54.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
55.	Дакаев С. «ТІамах ловзар» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
56.	Бексултанов М. «Некълацар» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
57.	Текхуъучу чкъуро ламасташ дІатасар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
58.	Баккхийчеран а, къоначеран а синъэкамалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
59.	Ахмадов М. «Телефон» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
60.	Берийн а, баккхийчеран а йукъаметтигаллин проблема	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
61.	Мусаев С. «Даймахке боъду некъ» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/

62.	Генарчу махкахь а шен орамаш бицбала йиш цахилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
63.	Нехан мохк берийн бӀаьргашца	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
64	Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог	1	0	0		https://desharkho.ru/
65.	Курумова С. «Шовданехь» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
66.	КӀантан а, жӀаьлина а йукьахь долу доттагӀалла, тешам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
67.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		https://desharkho.ru/
.	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
68	Важа Пшавела. «Хьозалдиг»/(дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	Важа Пшавела. «Хьозалдиг»/(дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68	2	4		

7 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (6 с.)					
	«Бабин Эсин, ворх1 вешин йишин илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
	Ваша воцчу Сайлахин илли	1	0	0		https://desharkho.ru/
1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	«Сай» (халкъан илли)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Турпала йурт ларйарх а, халкъан бӀаьхойх а лаьцна турпалаллин илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/

4.	Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	1	0	0		https://desharkho.ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (56 с. +6 с)					
5.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
6.	Текхуьучу тӀаьхьенна весет	1	0	0		https://desharkho.ru/
7.	Техьа-Мартана М. Мамакаевн цӀийнан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
9.	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Б. Саидовн поэзехь граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш дӀакховдор	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	С. Курумова. «Дохк» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
12.	Мамакаев I. «Берзан бекхам» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
13.	Сийлахь Даймехкан тӀеман турпалхочун дагалецамаш а, бӀаьхаллин хьуьнарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
14.	Сочинени	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
15.	Классал араьхьара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
16.	Ошаев Х. «Иччархо Абухьаьжа Идрисов» (очерк)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
17.	Нана-берзан сахьийзар а, адамийн кьизаллина бекхам бар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
18.	Сулейманов А. «Шуьнехь дош» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
19.	Стихотворенехь ойла айьаран мукъамаш. Нехан дуьхьа шен са дӀадала кийча волчу лирически турпалхочун васт.	1	0	0		https://desharkho.ru/

20.	Стихотворенин аллегорически маъйна	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
21.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
22.	Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллегири, метафора	1	0	0		https://desharkho.ru/
23.	Гайсултанов У. «Болат-Гала йожар» / (дацдина).	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Ширачу заманахъ ламанхойн луъра дахар гайтар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
25.	Зуламхошца а, мохкДалецархошца а халкъо латтийна кыйсам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26.	Халкъийн цхъаалла-вайн ницкъ. Кхечу къаьмнашца нохчаша гергарло латтадар	1	0	0		https://desharkho.ru/
27.	Историн уър. Литературин теори: историн повестан жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/
28.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
29.	Тестиrowани	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30.	Айдамиров А. «МухАжарш» («Йеха буйсанаш» романа йукъара кийсак)	1	0	0		https://desharkho.ru/
31.	«МухАжарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
32.	Нохчийн литературехъ Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
33.	ХІХ бешарахъ нохчийн халкъ Хонкара дАкхалхар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
34.	Проект	1	0	1		
35.	Литературин теори: литературин турпалхо а, символ а	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
37.	Арсанукаев Ш. «Ийманах дузийта дегнаш»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

38.	Дог цандаран некъа воккху/йоккху доланан синан ницкъ	1	0	0		https://desharkho.ru/
39.	Кибиев М. «Дош» (стихотворени), «Зов» (басня)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
40.	Баснин мораль. Хиллано эшийна моттаргIа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
41.	Окуев Ш. «Сан хьоме Нохчийчобъ»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42.	Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
43.	Джунаидов А. «ХIобънаш» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
44.	Нохчийн эвланан Iер-дахар гайтар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45.	Литературин теори: символ, композици	1	0	0		https://desharkho.ru/
46.	С. Гацаев. «Дарц» (стихотворени). Поэтан поэзехъ адам а, Iалам а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
47.	Пушкинан поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48.	Кусаев I. «Амалехъ диканиг» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
49.	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаъхъа кхоьблинарг а, биографически мукъамаш а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
50.	Литературин теори: автобиографин поэма	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
51.	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
52.	С. Дакаев. «Куйно хотту»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
53.	А. Шайхиев. «ЧIагIо» (баллада)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54.	Литературин теори: балладин жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/
55.	Сочинени	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

56.	А. Бисултанов. «Хъайбахажъ йазийна байташ» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
57.	Даймахка цѡабоьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а	1	0	0		https://desharkho.ru/
58.	Амаев В-Хъ. «Генарчу денойн туьйра» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
59.	Дайн ламасташна тешаме хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
60.	Декхарна тешаме хилар	1	0	0		https://desharkho.ru/
61.	Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
62.	Литературин теори: пейзаж гайтаран исбаьхъаллин гѡирсаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
63.	Даймахке безам. Патриотизман синхаам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
64.	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
65.	Тешамах, декхарх лаьцна дийцар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	Пушкин А. С. «Аьнан Іуьйре» (А. Сулеймановс гочйнарг)	1	0	0		https://desharkho.ru/
68.	Альфонс Доде «Гѡаьхъарлера урок» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

8 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Таймин Биболатан илли»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

2.	«Таймин Биболатан илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори	1	0	0		www. desharkho.ru
3.	«Эвтархойн Ахьмадах илли»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
4.	«Эвтархойн Ахьмадах илли». Иллин чулацам, композици, исбаъхьаллин башхаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (55 с. + 6 с.)					
5.	Бадиев С.С. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
6.	Бадиев С.С. «Олдам» дийцаран коьрта турпалхой	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
7.	Бадиев С.С. «Олдам» дийцар. Олдаман сингаттам	1	0	0		www. desharkho.ru
8.	Бадиев С.С. «Олдам» дийцар. Дийцаран идейн чулацам белларехь цуьнан маъИна	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
9.	Мамакаев М.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
10.	Мамакаев М.А. «Лаьмнийн дийцар» стихотворени	1	0	0		www. desharkho.ru
11.	Мамакаев М.А. «Пондар» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
12.	Ясаев М.Д. дахар, кхолларалла. «Хьоме йурт» повесть. Хийрачу махкахь	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
13.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Вежарийн кьинхетам	1	0	0		www. desharkho.ru
14.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Джанхотан васт	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
15.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт» повестан чулацам планаца бийцаре бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16.	Хамидов I-Хь.Х. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho.ru

17.	Хамидов I-Хь.Х. «Диа-коч, схьа-коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
18.	Хамидов I-Хь.Х. «Диа-коч, схьа-коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
19.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ца вевза доттагI» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
20.	Проект.	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
21.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Органан йистехь» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
22.	Классал арахьара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
23.	Сулейманов А. С. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дог дохден цIе» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
24.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		www.desharkho.ru
25.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
26.	Сочинени	1	0	1		
27.	Арсанукаев Ш.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
28.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Тимуран бIо	1	0	0		www.desharkho.ru
29.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Айтамиран илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
30.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Ламанхойн васташ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
31.	Литературин теори: юмор, сатира	1	0	0		www.desharkho.ru
32.	Классал арахьара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
33.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
34.	Хасбулатов Я.И. дахар, кхолларалла. «Дош» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru

35.	Хасбулатов Я.І. «Стаг хила ваьллехь хьо ара...» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
36.	Гацаев С.А. дахар, кхолларалла. «Кавказ» стихотворени. Иаламан сурт	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
37.	Гацаев С.А. «Биаьстенца къамел» стихотворени. Биаьстенан хазалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
38.	Сатуев Хь.Д. дахар, кхолларалла. «Нашхахь» поэма. Дџатесна юрт	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин маьІна	1	0	0		www. desharkho.ru
40.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин а, Умхаев Хь.С. «Нашха» стихотворенин а исбаьхьаллин башхаллаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
41.	Яшуркаев С.С. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho.ru
42.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьобкх». Мадас арабаьккхина некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
43.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьобкх». Воккхачу стеган хьехам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
44.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьобкх». Жовзанан васт	1	0	0		www. desharkho.ru
45.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьобкх». Символах кхетам балар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
46.	Шайхиев І.Х. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дарцан буса» поэма. Ден хьехар	1	0	0		www. desharkho.ru
47.	Шайхиев І.Х. «Дарцан буса» поэма. Бакъволу доттагІ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
48.	Тестиrowани	1	1	0		www. desharkho.ru
49.	Абдулаев Л.Ш. дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

50.	Абдулаев Л.Ш. «Маълхан каш» поэма. Коърта турпалхо	1	0	0		www. desharkho.ru
51.	Абдулаев Л.Ш. «Маълхан каш» поэма. Пхьеро бина сацам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
52.	Абдулаев Л.Ш. «Маълхан каш» поэма. Поэмехъ ширачу заманан дахар гайтар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
53.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		www. desharkho.ru
54.	Бексултанов М.Э. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
55.	Бексултанов М.Э. «Дика ду хьо волуш»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
56.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцаран турпалхой	1	0	0		www. desharkho.ru
57.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцар. Артуран дехар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
58.	Ахмадов М.М. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Лаьтта тЕхъ лаьмнаш а хИттош» повесть. ИбраИим-хъаьжа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
59.	Ахмадов М.М. «Лаьтта тЕхъ лаьмнаш а хИттош» повесть. Хъаша ларар. Тпом	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
60.	Ахмадов М.М. «Лаьтта тЕхъ лаьмнаш а хИттош» повесть. Данин бIаьхаллин хъуьнарш. Повестан турпалхойн васташ	1	0	0		www. desharkho.ru
61.	Бисултанов А.Д. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «ДегIаста» стихотворени. Нохчийн къоман синмехаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
62.	Бисултанов А.Д. «Халкъан илланчина» стихотворенин маьIна	1	0	0		www. desharkho.ru
63.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/

64.	Классал арахъара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
65.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		www. desharkho.ru
	Кхечу къаьмнийн литература (3 с.)					
66.	Ладо Авалиани дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
67.	Ладо Авалиани «Хъаькхна буц» дийцар	1	0	0		www. desharkho.ru
68.	Ладо Авалиани «Хъаькхна буц» дийцар. ЖамІдар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

9 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (10 с. + 1 с.)					
1.	Нохчийн халкъан барта кхолларалла а, цуьнан жанраш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	Турпалаллин иллеш. «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
3.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosh am/ru/
4.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	«Таркхойн кІентан, Жерочун кІентан, Жумин Акхтулин илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosh am/ru/
6.	Туьйранаш, шира дийцарш, аларш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiy n-tezaurus/
7.	Туьйранаш «ЧингІаз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosh am/ru/
8.	Шира дийцарш «Къиза Іадат», «Шатойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	Кицанаш, хІетал-металш.	1	0	0		https://desharkho.ru/

10.	Назма/Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	Проект	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (48 с. + 5 с.)					
12.	Г. Дудаевн, М. Сальмурзаевн кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
13.	Г. Нажаевн, Ш. Айсхановн кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
14.	Ш. Айсханов «Мало-хало» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
15.	Хъанал къахъегар кхиор а, Гер- дахаран ойла йар	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Литературин теори: беламе дийцаран жанр	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
17.	С. Бадуев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	С. Бадуев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Литературин теори: повестан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
20.	Г. Мамакаев. «Дерриг а тIамна», «Даймехкан тIом болчохъ» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	Г. Мамакаев. «Турпалчу танкистан доьзал» очерк	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
22.	М. Мамакаев. «И йобьлхуш йац», «Киллочунна» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23.	М. Сулаев. «Говтта», «Малх тоьлур бу» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Х. Эдилов. «Суьрте», «Кавказан аьрзу» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
25.	Х. Эдилов. «ТIемало – хьуна» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26.	Гадаев М. «Даймехкан лоьмашка», «ДоттагIашка» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

27.	Сочинени	1	0	1		https://desharkho.ru/
28.	Классал арахъара дешар	1	0	0		https://desharkho.ru/
29.	Г. Мамакаев. «Кавказан лагта», «ЙоЕ» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
30.	Г. Мамакаев. «Даге» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
31.	Г. Мамакаев. «Сайн кГанте» стихотворени	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
32.	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэма йешар а, йийцаре йар а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
33.	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Персонажийн синцГеналла	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
34.	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэмехь лирически а, трагически а дерг	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
35.	Литературин теори: лирически а, эпически а поэма	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	Классал арахъара дешар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
37.	Тестировани	1	1	0		
38.	М. Сулаев. «Сай» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39.	М. Сулаев. «Сох муха эр ду адам» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
40.	М. Сулаев. «ДоГа» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
41.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош). Дена а, доьзална а йукъара йукъаметтигаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» Тавсолтин кхолламан трагизм	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

43.	М. Сулаевн роман «Лаьмнаша ца дицдо» романехь кегийрхойн васташ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
44.	Литературин теори: романан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45.	Сочинени	1	0	1		https://desharkho.ru/
46.	І.-Хь. Хамидовн дахаран кхоллараллин некъ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
47.	І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» стихашкахь драма. Советски салтийн турпалалла а, доьналла а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48.	І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмин васташ кхолларан гИрсаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
49.	І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмехь мостагІчун амат	1	0	1		https://desharkho.ru/
50.	Литературин теори: драмин жанр	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51.	Проект	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
52.	С. Гацаев. «Буьйса хаза, буьйса тийна», «Блаьсте кхечи»	1	0	0		https://desharkho.ru/
53.	С. Гацаев «ХІай, йоІ, делхьа, собар де»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54.	Классал арахьара дешар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
55.	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
56.	Р. Супаев. «Буьйса йу бетгасе» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57.	Х. Талхадов. «Шийла дарц цевзинчохь» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
58.	Х. Талхадов. «Сан ненан маттахь ас йазйо» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

59.	Литературин теори: эпитет, символ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
60.	Гайтукаева Б.«Зама» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
61.	Гайтукаева Б. «Хьан цИийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цИийнах йара». ТебогIучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
63.	<i>Классал арахьара дешар</i>	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)						
65.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	2	4		

**Хьехаран-методикин латтор
Хьехаран-методикин гIо-Гамат**

Арсанукаев А. М. Эдилов С. Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукьардешаран ишколан Гамат. – Собыжа-ГIала, 2019.

Ахмадов М.М., Алиева З.Л-А. Нохчийн литература. 8-чу классана учебник-хрестомати. – Собыжа-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 5-чу классана учебник-хрестомати. – Собыжа-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 6-чу классана учебник-хрестомати. – Собыжа-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 7-чу классана учебник-хрестомати. – Собыжа-ГIала, - 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукьардешаран ишколан хрестомати. – Собыжа-ГIала: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2019.

Илманан литература

Арсанукаев А.М. Язык, литература, школа. – Грозный, 2010. – 315 с.

Гайтукаев К. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный, 1989. – 223 с.

Далгат У.Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.

Джамбеков О.А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен илли. – Майкоп, 2008. – 230 с.

Джамбекова Т.Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп, 2010. – 236 с.

- Довлеткиреева Л.М. Современная чеченская военная проза: историко-культурный аспект, жанровый состав, поэтика. – Грозный, 2010. – 250 с.
- Егорова Л.П. Актуальные проблемы литературного кавказоведения // Художественная литература и Кавказ. – Сочи, 2006. – 12-21 с.
- Завриев М. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный, 1988. – 66 с.
- Ибрагимов Л.М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный, 2012. – 167 с.
- Ильясов Л. Культура чеченского народа. – М., 2009. – 264 с.
- Инаркаева С.И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп, 1999. – 218 с.
- Индербаев Г.В. Роль художественного конфликта в становлении, развитии и современном состоянии чеченской драматургии. – Майкоп, 2009. – 217 с.
- Индербаев Г.В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный, 2003.
- Исмаилова М.В. Проблема традиций и жанровые разновидности в чеченском романе 80-90-х гг. XX в. – Майкоп, 2007. – 215 с.
- Туркаев Х.В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.
- Туркаев Х.В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1973. – 162 с.
- Туркаев Х.В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный, 1987. – 240 с.
- Юсупова Х.В. Жанр повести в чеченской и ингушской литературах: становлении и развитие (20-30-е гг.). – М., 2000. – 215 с.

Методикин литература

- Айдамирова М.А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный, 2018.
- Арсанукаев А.М. Школехь исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного произведения в школе). – Грозный, 2018.
- Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный, 1987. – 188 с.
- Джамбеков О.А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2018.
- Джамбеков О.А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2017.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 5 класса. - АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 класса. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 7 класса – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018.
- Эдилов С.Э. Сочинени йазъян Iамор. Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018. - 159 стр.
- Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие / Под ред. Г.М. Гогеберидзе. – Ставрополь, 2004. – 292 с.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 кл. – Грозный, 2016.

Мунаев И.Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен илли. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М.,1981. – 215 с.

Мусукаева А.Х. Северокавказский роман: художественная и этнокультурная типология. – Нальчик, 1993. – 192 с.

Яндарбиев Х.Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный, 2017.

Дошамаш, справочникаш

Арсанукаев А.М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. – Грозный, 2012.

Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин Иилманан терминийн лугIат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный, 2010.

Вагапов А.Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный, 2020.

Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный, 2005. – 128 с.

Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. / Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный, 2010. №1. С. 161-167.

Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный, 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсийн латтор

www.desharkho.ru – Чеченская электронная школа.

ps95.ru/dikdosham/ - Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь.

www.urok95.ru.

Йуххедиллар

Урокашна араьхарчу мероприятиин рекомендацйина ларам

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешаран» предметан чулацаман хьесап а деш, урокашна араьхарчу гIулакхаллина лерина сахьташ билгалдоху дешаран вовшахтохараллица. Карарчу программо тидаме оьцу дешархойн урокашна араьхара гIуллакхалла. «Ненан меттан (нохчийн) литературин» предметан чулацамца доьзна урокашна араьхара гIуллакхалла кхочушдан лерина йу Нохчийн Республикин йуьхьанцарчу классийн дешархойн амале хьаьжжана а, кьоман а, этнокультурин а башхаллашка хьаьжжана. Урокашна араьхарчу гIуллакхалла хьажийна ду дешархойн культурин-кхоллараллин гIуллакхалла, церан синьоздангалла кхио а, оздангаллин нийса харжам бан похIма кхио.

Класс	Мероприятиин формат	Тема	Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла
5	Конкурс	Туйранийн уггаре тоьллачу йешархочун конкурс.	Говзаран исбаьхьа йешар. Текстан ладогIар. Туйранан иллюстраци. Педехкарш кхочушдар. Йийцаре йар, хетарш дуйцуш дагадовлар.

5	Викторина	Нохчийн халкъан барта кхолларалла.	Викторинехь дакъалацар. Тедехкарш кхочушдар. Хаттаршна жьопаш лахар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. ЖамIаш дийцаре дар.
5	Горга стол	Нохчийн поэтех лаьцна суна хIун хаьа?	Къамелехь дакъалацар. Хаттаршна жьопаш лахар. Темаца догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. Барта хаам. Йешарна кечам бар.
5	Проектин гIуллакхалла (Дайшна-наношна а, берашна а дезаде)	Суна дукхайеза киншка.	Барта хаам. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проектин болх кхочушбарехь материал гуIяр а, кечIяр а. Проект тIечIагIяр.
6	Къамел	Зама а, литература а цхьаь ду.	Хааме ладогIар. Къамелехь дакъалацар. Стихаш йешар. Хаттаршна жьопаш далар. Темица догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
6	Горга стол	Нохчийн мотт гуттар вайца бу.	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. Стихаш йешар
6	Проектин болх	Исторера литератури чу бевлла турпалхой	Проектин болх кхочушбарехь материал гуIяр а, кечIяр а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIяр.
6	Театральни гайтар	Драмин инсценировани (луь-луьург).	Спектаклехь дакъалацар. Спектале хьажар. Дийцаре дар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Илманан-талламан болх	Халкъан барта кхоллараллин а, нохчийн поэзин а кхоллараллашкахь Даймехкан васт.	Iалашонаш а, декхарш а билгалдахар. Материал гуIяр. Материалан систематизаци. Болх йазбар. Дийцаре дар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Горга стол	Нана – уггаре йуххерниг а, хьомениг а. Добзалан мехаллаш	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Мини-проект	Литературехь а, дахарехь а нохчийн ламасташ.	Проектин болх кхочушбарехь материал гуIяр а, кечIяр а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIяр.
7	Йешархойн конференци	Нохчийн литературехь беран чохьара дуйне гайтар	Къамелехь дакъалацар. Хаттарш кечдар. Йеллачу темина говзарш йешар. Йешарна кечвалар / кечIалар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.

7	Кхоллараллин пхьалгIа	Стихашкахь суна дукха хIума дийцало.	Барта дийцар. Иллюстраци йар. Йеллачу темина стихаш йахар. Кхоллараллин белхашна анализ йар. Кхоллараллин белхийн гуларехь публикацеш кечйар
8	Къамел	Нохчийн къоман классически тIаьхьало.	Киншкашка хьажар. Киншкийн тайпанаш довзар. Киншкин башхаллаш йийцаре йар.
8	Горга стол	ХIинцалера нохчийн литература	Темица йогIу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Йеллачу темица догIу цхьамогIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
8	Литературин журналаш «СтелаIад». «Орга»	Нохчийн периодикин зорба (XX бIешаран йуьхь).	Литературин материалаш кечйар. Хаттарш дийцаре дар. Иллюстраци йар. Журналан лоямар арахецар.
8	Проектийн болх	Нохчийн театран истори.	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жобпаш лахар. Проект тIечIагIйар
8	Виртуальни кхарстар	ДIайеллало историн занавес.	Литературин-историн материал гулйар. Презентацига хьажар. Хаттарш хIиттор. Барта йешар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Диспут-къамел	Безамах лаьцна дийца.	Темица йогIу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Барта йешар. Проблемийн хаттар хIоттор. Йеллачу темина цхьамогIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Киншкийн агIонашкахула кхарстар.	ТIеман хенан литература.	Говзарш йешар. Хааме ладогIар. Барта йешар. Чулацамца догIу хаттаршна жобпаш далар. Къамелехь дакъалацар. ТIедехкарш кхочушдар. Къамелехь дакъалацар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Литературин-музыкин композици	Йаххьашкахь литература.	Темица йогIу материалаш йовзар. Докладаш кечйар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
9	Проектийн болх	Нохчийн литературехь керла дош (жанраш, стиль, хьажам, цхьаболчу авторийн кхолларалла)	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жобпаш лахар. Проект кхочушйар (альбом)
9	Горга стол	вайзаманан къоначу йаздархойн проза а, поэзи а.	Говзарш йешар. Къамелехь дакъалацар. Темица догIу цхьамогIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.

		Г. Камала «Дуьххарлера театр»).	
--	--	------------------------------------	--